

Piotr Daranowski

Wykład – Prawo międzynarodowe publiczne (2018/19)

Zalecane podręczniki:

R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, wyd. VII, PWN, Warszawa;

J. Białocerkiewicz, Prawo Międzynarodowe Publiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego;

W. Czapliński, A. Wyrozumska, Prawo międzynarodowe publiczne, Zagadnienia systemowe, C.H. Beck, Warszawa, 2014;

Zalecany wybór orzecznictwa:

P. Daranowski, J. Połatyńska, Prawo międzynarodowe publiczne; Wybór orzecznictwa, C.H.Beck, Warszawa 2011.

Zalecane zbiory dokumentów:

K. Kocot, K. Wolfke, Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego, Wrocław 1978.

A. Łazowski, Prawo międzynarodowe publiczne. Zbiór przepisów, Zakamycze 2003.

Nade wszystko – na równi z zalecanym wyborem orzecznictwa – zob. stronę internetową Katedry Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych – **www.grocjusz.edu.pl**

1. Ubi societas ibi ius – Gdzie społeczeństwo (społeczność) tam prawo.

Każda ze społeczności – potrzebuje reguł normujących jej bytowanie – norm, standardów, instytucji i procedur, służących:

- Urzeczywistnieniu wartości, które członkowie społeczności dzielą;
- Urzeczywistnieniu tych wartości (poprzez ukształtowanie „reguł gry”), służących:
 - zabezpieczeniu indywidualnych i grupowych interesów;
 - ustanowieniu ładu, porządku, bezpieczeństwa w obrębie społeczności i w jej relacji ze światem zewnętrznym;
 - rozwojowi społeczności;

2. Prawo międzynarodowe publiczne - prawo społeczności międzynarodowej

3. Społeczność międzynarodowa a społeczność krajowa.

Identyfikacja znamion społeczności międzynarodowej następuje w konfrontacji ze znamionami społeczności krajowej.

4. Społeczność krajową (państwową) stanowią:

- zamieszkujący przestrzeń krajową ludzie – osoby fizyczne (oraz – osoby prawne);
- społeczność ta tworzy struktury państwa – w ich obrębie urzeczywistnia dzielone przez społeczność wartości;
- ustanawia zwierzchnią w relacji wobec siebie władzę (władzę publiczną);
- uznaje autorytet - władzy publicznej – ustawodawczej, wykonawczej i sądowej;

Z woli tej społeczności - reprezentujący ją, w akceptowany przez nią sposób tworzą:

- potrzebny jej zbiór reguł – prawo krajowe;
- reguły prawa normują relacje, stosunki w obrębie społeczności;
- z woli zatem krajowej społeczności, powstaje zbiór reguł prawa, który tworzy krajowy porządek prawny;

5. Społeczność międzynarodowa

Konieczność koegzystowania, w lądowych przestrzeniach kontynentów (poza Antarktyką), zorganizowanych w państwa społeczności, decyduje sama w sobie o tym, aby mówić o zbiorze tych państwowych podmiotów jako o ‘społeczności międzynarodowej’. Stan relacji międzynarodowych doby współczesnej wskazuje jednak, że krąg podmiotów posiadających realny wpływ na bieg spraw międzynarodowych w ogóle, w tym rządzonych prawem międzynarodowym nie ogranicza się do kręgu podmiotów państwowych. Są zatem obok państw podmioty dalsze, które uczestniczą w stanowieniu reguł prawa międzynarodowego (międzynarodowe organizacje rządowe – GO’s). Są obok nich także podmioty, które jakkolwiek nie uczestniczą bezpośrednio w procesach stanowienia reguł prawa, to ich rola w kształtowaniu spraw społecznych i rzeczywisty wpływ na kształt prawa i bieg spraw społecznych normowanych prawem międzynarodowym sprawia, że stanowią oczywisty, z tej przyczyny, komponent

społeczności międzynarodowej. Są nimi międzynarodowe organizacje pozarządowe – NGO's; podmioty transnarodowe (spółki wielonarodowe), a także jednostki: osoby fizyczne/osoby prawne). O wszystkich tych uczestnikach powiedzieć można, że potrzebują, aby się podmiotowo spełnić i założone cele osiągnąć, reguł prawa, reguł prawa międzynarodowego.

Kto tworzy społeczność międzynarodową w jej współczesnym kształcie ?

5.1. Państwa – zasadniczy – pierwotny - udziałowiec społeczności międzynarodowej

„Państwo jest powszechnie definiowane jako wspólnota, która składa się z terytorium i ludności poddanej zorganizowanej władzy politycznej i charakteryzującej się suwerennością” (Komisja Arbitrażowa ds. Jugosławii – opinia 1, 29.11.1991)

Znamiona państwowości: Terytorium, Ludność, Władza (Suwerenność).

- Państwa w innej niż państwa suwerenne formule (...1492);
- Suwerenne państwa - ... 1492...1648...1789/1800...2013/2014;
1300 – 1789/1800;
- Suwerenne narodowe państwa (XIX...

Terytorium (granice linearne), Ludność (obywatelstwo), Suwerenność (naród jej nośnikiem).

Ilość państwowych uczestników ?

Liczba państw na przestrzeni wieków ulegała zmianom. Jak zauważa Norman Davies, proces powstawania i upadku państw jest jednym z najważniejszych zjawisk w nowożytnej historii Europy.

„W Końcu XV wieku w Europie istniało 30 suwerennych państw (...). W roku 1800 liczbę państw na świecie szacowano na 150, lecz w następstwie podbojów kolonialnych ich liczba w drugiej połowie XIX wieku spadła do 100. Na początku XX wieku społeczność międzynarodowa liczyła już tylko 46 państw, z których większość bo 37 stanowiły państwa europejskie i amerykańskie. Po każdej wojnie światowej znacząco rosła liczba państw. Kolejnym czynnikiem ich wzrostu była dekolonizacja, w wyniku której niepodległość uzyskało blisko 100 państw. W końcu lat siedemdziesiątych XX wieku liczba państw wzrosła do ponad 150 (...) Dziesięć lat później w 1998 roku liczba (...) wynosiła 168 państw. W konsekwencji rozpadu Związku Radzieckiego i Jugosławii powstało pod koniec XX wieku aż 20 kolejnych nowych państw.” (Kondrakiewicz)

Poszerzanie się kręgu państw członkowskich ONZ wg danych ONZ.

1945 - 51 państw założycieli
1950 - 60 państw (51 + 9)
1955 - 76 państw (51 + 25)
1960 - 99 państw (51 + 48)
1965 - 117 państw (51 + 66)
1970 - 127 państw (51 + 76)
1975 - 144 państwa (51 + 93)
1980 - 154 państwa (51 + 103)
1985 - 159 państw (51 + 108)
1990 - 159 państw
1995 - 185 państw (51 + 134)
2000 - 189 państw (51 + 138)
2002 - 191 państw (51 + 140) – Timor Wschodni, Szwajcaria
2006 - 192 państwa (51 + 141) – Czarnogóra
2011 - 193 państwa (51 + 142) – Sudan Południowy

Status państwa-observatora w ONZ (nie członka Organizacji !!!) posiadają: Watykan i Palestyna.
Status nie-państwowego obserwatora w ONZ posiadają: Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (NGO w (z) Szwajcarii) oraz Zakon Maltański (międzynarodowy NGO).

Dwa okresy przyspieszenia kształtowania się kręgu 193 państw, aktualnych członków ONZ:

Lata 1956 – 1975 = 68 państw - proces dekolonizacji Afryki i Azji + 2 państwa niemieckie (NRD, RFN – 1973, od 3.10.1990 tylko RFN);

Lata 1990 (159) – 1993 (184) = 25 – rozpad ZSRR, zmiany po 1989 roku w Europie Środkowej i na Bałkanach + 2 państwa koreańskie (1991);

Krąg państw członków Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) to krąg 193 państw;

+ 2 państwa (poza ONZ – Tajwan, Watykan); ??? Palestyna ???; Kosowo ???

W obrębie 195 rzeczywistych państw żyje:

- 6,2 mld ludzi (2002);
- 9,1 mld ludzi (2050)

Państwo/państwa - główny – pierwotny – architekt międzynarodowego porządku – główny twórca reguł prawa międzynarodowego, którego podstawowymi formułami są umowy międzynarodowe i zwyczaj międzynarodowy.

5.2. Rządowe organizacje międzynarodowe – governmental organizations (GO's) – multi-GO's – inter-GO's – pochodny podmiot międzynarodowego obrotu – stanowiony wolą państw.

Termin „organizacja międzynarodowa” w dyskursie publicznym stał się powszechny po I wojnie światowej, najprawdopodobniej użyty został po raz pierwszy w publikacji - J. Lorimer *The Institutes of the Law of Nations* (1883).

„Organizacja międzynarodowa jest związkiem państw opartym na fundamencie traktatowym, wyposażonym w statut i wspólne organy oraz posiadającym osobowość prawną różną od osobowości prawnej państw członkowskich.” – definicja - konwencja wiedeńska o prawie traktatów między państwami a organizacjami międzynarodowymi albo organizacjami międzynarodowymi (1986)

Podstawowe cechy charakterystyczne sygnalizowane m.in., definicją:

- traktatowa podstawa;
- członkostwo ograniczone do państw lub w pierwszym rzędzie do państw;
- odrębna od państw osobowość/podmiotowość prawna;
- podmiot finansowany przez państwa członkowskie;
- stała struktura – organy;

Co jest realnym skutkiem zawarcia traktatu powołującego do życia GO ?

„W zasadniczym stopniu podobnie jak państwa organizacje międzynarodowe reprezentują sformalizowany sposób prowadzenia polityki, obejmujący procesy podejmowania decyzji na podstawie ustanowionych wcześniej procedur, reguł określających skutki podjętych decyzji, a nawet następstw decyzji podjętych wadliwie. Co więcej organizacje podejmują wykonywanie funkcji typowo związanych z państwem, i mogą w następstwie tego, nawet nie odróżniać się od państw.” (Klabbers)

Jaka – ilościowo – skala zjawiska (różne szacunki) ?

Liczbowy rozwój organizacji międzynarodowych (GO):

1909 -	37
1951 -	123
1964 -	179
1972 -	280
1985 -	378
1991 -	297
1995 -	266
1999 -	251
2002 -	238
2003 -	245

podaję za www.uia.org/statistics/statistics/organisations/ytb.299.php

Jaka przyczyna powoływania i rola GO's ?

... „Legitymizacja organizacji międzynarodowej... jest pochodną jej funkcji ochrony indywidualnych interesów i równych praw obywateli poprzez dostarczanie publicznych dóbr, których ani obywatele ani rządy indywidualnie nie są w stanie zabezpieczyć bez pomocy reguł prawa międzynarodowego i organizacji międzynarodowych.” (Klabbers)

GO's są (mogą być) postrzegane:

- jako środki, mechanizmy, narzędzia służące prowadzeniu przez państwa członkowskie „swoich” polityk ;
- jako ‘osoba’, podmiot autonomiczny w relacji wobec państw członkowskich;

Ten drugi sposób postrzegania GO's (zgodny z definicyjnymi założeniami) utrwala się, czego wyrazem poniższa opinia:

„(...) organizacje są czymś więcej niżli mechanizmami skupiania woli państw członkowskich... są uważane za posiadającą swoją własną wolę, *une volonte distincte*, która czyni je konceptualnie łatwą do oddzielenia od innych form współpracy (państw). Organizacja międzynarodowa, w tym ujęciu, nie jest jedynie forum współpracy państw, lecz czymś więcej: jest aktorem z własnymi prawami, z własnym porządkiem, własnymi celami i własną rolą do spełnienia.” (Klabbers)

Tę samodzielność akcentuje zdolność samodzielnego tworzenia przez GO's reguł prawa międzynarodowego ujmowanych w formę wiążących uchwał Organizacji tak *pro foro interno*, jak i *pro foro externo*.

Jakie szczegółowe role mają GO's do spełnienia ? Różne. W skali powszechnej, regionalnej, subregionalnej w rozlicznych „materiałach”.

GO's: uniwersalne (powszechne), regionalne (70% ogólnej liczny organizacji), subregionalne.

Powszechne:

(i) Organizacja Narodów Zjednoczonych (1945)

„The United Nations (UN) is the premier general-purpose GO with supranational features. Every state in the international community – except for... - are members of the United Nations. When combined with its main organs and numerous specialized agencies, commissions and multilateral programs, the United Nations forms an international system that produces far-reaching impacts on rule creation for international relations as well as for implementing multilateral policies intended to remedy serious global problems.”

“(…) *jedna z najważniejszych dwudziestowiecznych innowacji w dziedzinie stosunków międzynarodowych* nie tylko w odniesieniu do pokojowego rozstrzygnięcia sporów czy kwestii użycia siły, lecz także szeroko rozumianej współpracy gospodarczej i społecznej między państwami.” (Shaw)

(ii) Międzynarodowy Fundusz Walutowy – jedna z 14 organizacji wyspecjalizowanych ONZ (ustanowiona w 1944 roku), zajmująca się kwestiami stabilizacji ekonomicznej na świecie – m.in., dostarczania pomocy finansowej zadłużonym krajom członkowskim, które w zamian są zobowiązane do dokonywania reform ekonomicznych i innych działań stabilizujących.

Charakterystyczny udział przedstawicieli Organizacji w spotkaniach ministrów finansów państw UE zajmujących się ‘stabilizacją’ sytuacji gospodarczej Grecji (np. 4.10.2011 – Luksemburg).

(iii) Układ Ogólny w Sprawie Ceł i Handlu (Porozumienie z 1947-48 z późniejszymi zmianami, przekształcone w 1995 roku w Światową Organizację Handlu)

„(...) całe spektrum spraw kwestii gospodarczych, takich jak rolnictwo, handel tekstyliami i odzieżą, reguły dotyczące pochodzenia towarów, procedury wydawania licencji importowych, subsydia, prawa ochrony własności intelektualnej oraz procedury rozwiązywania sporów.”

(iv) Światowa Organizacja Handlu (1995) – funkcje - „(...) administrowanie wielostronnymi porozumieniami handlowymi i wprowadzanie ich w życie, pełnienie forum wielostronnych negocjacji handlowych, podejmowanie prób rozwiązywania sporów handlowych, a także nadzór nad polityką handlową poszczególnych państw.”

Regionalne:

Europejskie: Pakt Północnoatlantycki (1949); Rada Europy (1949); Unia Europejska (1951/57-1992); Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (1975/1990); Wspólnota Niepodległych Państw (1991)

Rada Europy – cel wiodący: promocja demokratycznego porządku

„Najważniejszą częścią pracy Rady Europy jest przygotowywanie oraz przyjmowanie konwencji i protokołów. Są one bardzo liczne, łącznie z najbardziej znaną *Europejską konwencją praw człowieka* z 1950 r. czy *Europejską Kartą Socjalną* z 1961 r. oraz porozumieniami dotyczącymi kwestii kulturalnych i edukacyjnych, a także konwencjami odnoszącymi się między innymi do takich spraw, jak patenty, ekstradycja, migracja, immunitet państwa i terroryzm.”

Pozaeuropejskie: Organizacja Państw Amerykańskich (1947/1948); Liga Państw Arabskich (1944); Unia Afrykańska (Organizacja Jedności Afrykańskiej – 1963);

Zob. też – https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_intergovernmental_organisations

5.3. Organizacje pozarządowe – non-governmental organisations (NGO’s) – międzynarodowe i krajowe

Pozarządowe organizacje krajowe to – wg definicji przyjętej w art. 3 ust. 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2003 r. nr 96. poz.873) - „nie będące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu przepisów o finansach publicznych i nie działające w celu osiągnięcia

zysku, osoby prawne lub jednostki nie posiadające osobowości prawnej utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje i stowarzyszenia.”.

Przykładem NGO's krajowych – Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, Polska Akcja Humanitarna, Fundacja im. Brata Alberta zajmująca się osobami niepełnosprawnymi umysłowo i wiele innych...

Pozarządowe organizacje międzynarodowe to „(...) związki, których członkami są zrzeczenia narodowe, stowarzyszenia o charakterze pozarządowym oraz osoby fizyczne lub prawne z różnych państw; działalność ich opiera się na statutach, które nie mają charakteru umów międzynarodowych.”.

Ile jest międzynarodowych i krajowych NGO's „w sumie” ?

W roku 1900 było ich około 37;

W roku 2004 ich liczba wynosiła 43 958. W tym międzynarodowych NGO's - 7261.

Szczególnie silnie NGO's SA obecne w Europie i USA/Kanada – w innych przestrzeniach śladowo.

Międzynarodowe NGO's realizują różne zadania:

- humanitarne (Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża + krajowe Komitety, w tym Polski Komitet Czerwonego Krzyża, Amnesty International, International Justice Mission);
- polityczne (Międzynarodówka Socjalistyczna);
- naukowe (Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego);
- ekonomiczne i społeczne (Międzynarodowa Federacja Związków Zawodowych, czy też International Transparency, Lekarze Bez Granic);
- sportowe (Międzynarodowy Komitet Olimpijski, Międzynarodowa Federacja Piłki Nożnej (FIFA), Europejska Federacja Piłki Nożnej (UEFA));
- ochrony środowiska (Greenpeace);
- śmieszne (Międzynarodowa Organizacja Ochrony Skrzata Oгородowego);

NGO's – nade wszystko krajowe NGO's – to – jak powszechnie się uważa - cecha społeczeństwa obywatelskiego.

Mamy do czynienia z wielością definicji 'społeczeństwa obywatelskiego'. Przyjmuję definicję prof. Wiktora Osiatyńskiego.

„Społeczeństwo obywatelskie jest autonomicznym bytem zdolnym równoważyć władzę państwową, pozwalając jednocześnie społeczeństwu przejawiać swoje interesy i potrzeby, jednoczyć je wobec spraw wspólnej troski oraz wpływać na decyzje publiczne. Po to, by społeczeństwo obywatelskie mogło odgrywać tę rolę, musi posiadać wewnętrzne siły żywotne, własną strukturę, utkaną sieć wzajemnych – a nie kontrolowanych przez państwo i jego aparat – powiązań między ludźmi i grupami społecznymi.”

Dodać należy, iż rzecz nie tylko, choć przede wszystkim, w równoważeniu władzy państwowej, lecz także w równoważeniu sektora gospodarki.

Wyrazem zdolności – równoważenia władzy państwowej (jak i sektora gospodarki) - szczególnie istotnym - jest (będzie) rzeczywisty udział m.in., w procesach tworzenia prawa, prawa krajowego.

1. Np. Sejmowa Komisja „Przyjazne państwo” (2009) – przyjęła 77 projektów zmian przepisów utrudniających prowadzenie biznesu w Polsce. Wypowiedź przewodniczącego Komisji – „Bez pracy prawie 80 organizacji pozarządowych, w tym organizacji skupiających biznes (m.in., Kongres Przedsiębiorców), nie byłoby w stanie przygotować zmian w prawie 80 ustawach.”

2. Przykładem materializacji idei społeczeństwa obywatelskiego - szczególnie spektakularnym - jest Pokojowa Nagroda Nobla 2015 – przyznana (9.10.2015 r.) Tunezyjskiemu Kwartetowi Pokoju, tj. utworzonemu w 2013 forum czterech organizacji działających na rzecz rozwoju demokracji i społeczeństwa obywatelskiego w Tunezji. W jej skład wchodzi centrala związkowa UGTT (Powszechna Tunezyjska Unia Pracy), Tunezyjska Konfederacja Przemysłu, Handlu i Rzemiosła (UTICA), Tunezyjska Liga Praw Człowieka oraz Tunezyjska Rada Adwokacka. Kwartet otrzymał nagrodę za „wkład w budowanie pluralistycznej demokracji w Tunezji po jaśminowej rewolucji z 2011 r.”

NGO's – to jednakże także cecha 'rodzącego się' 'międzynarodowego społeczeństwa obywatelskiego'.

Kilka – aktualnych – stwierdzeń potwierdzających współczesną, taką właśnie obywatelską rolę *międzynarodowych* przede wszystkim NGO's w obrębie społeczności międzynarodowej.

„Konieczny partner” Narodów Zjednoczonych; „*partner w procesie debaty i kształtowania polityki ONZ*” jak i „*jej egzekwowania*” (Sekretarz Generalny ONZ). NGO's „*zasadniczy partner dla rządów i społeczności międzynarodowej*”, *podmiot „zdolny konstruktywnie uczestniczyć w kształtowaniu polityk i ich implementacji”* (przedstawiciel RFN w imieniu UE).

Opinie doktryny: NGO's znakiem „*narastającej wagi 'społeczeństwa obywatelskiego' w procesie stanowienia prawa*”, a dalsze wzmocnienie ich roli i „*sprzymianie nowym formom relacji pomiędzy NGO's i państwami*” *prowadzi do kształtowania się „nowego rozumienia demokracji międzynarodowej”*.

Celem działań międzynarodowych NGO's jest przede wszystkim dążenie do korygowanie zachowań podmiotów prawa międzynarodowego, poprzez podejmowanie akcji dotyczących wielu państw.

Aktualnym (2017) przykładem materializacji 'międzynarodowego społeczeństwa obywatelskiego' i refleksem takich właśnie działań międzynarodowych NGO, jest przyznanie Pokojowej Nagrody Nobla w 2017 roku 'Międzynarodowej Kampanii na rzecz Zniesienia Broni Nuklearnej'. 'Międzynarodowa Kampania to koalicja około 100 NGO's różnych krajów. Dzięki jej działalności udało się uzyskać od rządów 108 państw przyrzeczenie, że dołożą wszelkich starań, by zakazać posiadania i używania broni jądrowej.

Istotną częścią tych działań (akcji) jest (podobnie jak krajowych NGO's) wpływanie na kształt regulacji prawa międzynarodowego. Wyrazem tego - status konsultatywny NGO's w ONZ. Współpraca NGO's z organem głównym ONZ – Radą Gospodarczo-Społeczną przewidziana postanowieniami – art. 62 i 71 Karty NZ.

Art. 62 Karty Narodów Zjednoczonych

„1. Rada Gospodarczo-Społeczna może badać zagadnienia gospodarcze, kulturalne, wychowawcze, zdrowia i pokrewne oraz opracowywać sprawozdania w tym zakresie, inicjować takie badania i sprawozdania oraz udzielać we wszystkich tego rodzaju sprawach zaleceń Zgromadzeniu Ogólnemu, członkom Organizacji i odpowiednim organizacjom wyspecjalizowanym.

2. Może ona również udzielać zaleceń w celu zapewnienia poszanowania i przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich.

3. W sprawach należących do jej kompetencji może ona przygotowywać projekty konwencji w celu przedłożenia ich Zgromadzeniu Ogólnemu.(...)”

Art. 71 Karty Narodów Zjednoczonych

„Rada Gospodarczo-Społeczna może zawierać odpowiednie porozumienia w sprawie zasięgnięcia opinii organizacji pozarządowych, które zajmują się sprawami wchodzącymi w zakres jej kompetencji. Takie porozumienia mogą dotyczyć organizacji międzynarodowych, a w odpowiednich przypadkach,... również organizacji narodowych.”

Wg przyjętych w 1996 roku reguł, NGO's, aspirujące do statusu konsultatywnego, muszą spełniać następujące warunki:

- (i) organizacja nie może być ustanowiona rządową umową międzynarodową;
- (ii) jej cele muszą być w pełni zbieżne z celami i duchem Karty NZ;
- (iii) jej działania muszą wspierać i promować prace NZ;
- (iv) mogą mieć status konsultatywny nie tylko NGO's posiadające strukturę międzynarodową (powszechną), regionalną lub sub-regionalną, ale także NGO's posiadająca strukturę wyłącznie krajową;
- (v) muszą wszystkie one być reprezentatywne (kompetentne) w zakresie w jakim działają;
- (vi) muszą mieć demokratycznie wybrane władze i demokratycznie przyjęty statut.

Ile NGO's posiada status konsultatywny ?

W 2002 roku status ten posiadało - 1 204 NGO's. W 2011 roku już ponad 2 800; zob. www.un.org/esa/coordination/ngo

NGO's zatem są partnerem dla państw i organizacji rządowych (GO's) – a ich rozwój jest ściśle związany z uprawianiem i narastającym znaczeniem międzynarodowych rządów, jak i idei (międzynarodowego) społeczeństwa obywatelskiego. To nowy – post-zimnowojenny - impuls na rzecz takiego ich (rządów i społeczeństwa) rozwoju u schyłku XX wieku.

Gdy badać przedmiot obywatelskich zainteresowań międzynarodowych NGO's, to są nimi prawa człowieka i ich promocja, kwestie równości płci i rasy, ochrony środowiska naturalnego, zrównoważonego rozwoju, praw ludności tubylczej, pokojowego rozwiązywania sporów, demokracji przedstawicielskiej, zróżnicowania społecznego, społecznej i ekonomicznej sprawiedliwości.

Status konsultatywny nie wyczerpuje formuł udziału NGO's w interakcjach podejmowanych w płaszczyźnie międzynarodowej. Ich przejawem jest uczestnictwo NGO's wielu sformalizowanych, jak i nieformalnych procesach.

Np. NGO's współpracują z Funduszami i Programami Narodów Zjednoczonych (animowanymi głównie przez organizacje wyspecjalizowane ONZ); współpracują z państwami członkowskimi w kampaniach prowadzonych przez ONZ (np. aktywności podejmowane aktualnie (2010) na Haiti); odgrywają kluczową rolę w ustalaniu i krystalizowaniu nowych standardów praw człowieka np. praw ludności tubylczej; dostarczają bardzo cennej pomocy, w tym informacji, traktatowym organom dokonującym kontroli implementacji postanowień traktatów; wreszcie współpracują z wieloma komitetami (organami pomocniczymi) organów głównych ONZ (Zgromadzenia Ogólnego, Rady Gospodarczo-Społecznej).

Unikalną – choć podkreślającą potrzebę dostrzegania i potrzebę równoważenia wektorów: władzy państwowej, sektora gospodarki i obywatelskiego interesu - jest relacja jaka ma miejsce w pracach Międzynarodowej Organizacji Pracy, gdzie organizacje pracowników i pracodawców, obok delegacji państw członkowskich współpracują z sobą.

5.4. Spółki wielonarodowe

Przyjmując dla prowadzonych rozważań termin 'spółka wielonarodowa' jesteśmy świadomi wielości terminów przywoływanych dla opisu analizowanego podmiotu. Są nimi –'przedsiębiorstwo wielonarodowe', 'korporacje wielonarodowe'- 'transnational corporations', 'multinational corporations' lub 'multinational enterprises'.

Operujemy terminem 'spółka wielonarodowa'.

Definicja spółki wielonarodowej ? Fenomen ten można definiować mając na uwadze różne jej cechy - strukturę własności, formuły zarządzania, strategię działania itp. Wiele zatem definicji. Przywołajmy dwie...

„Spółkami wielonarodowymi są spółki, przedsiębiorstwa, które są właścicielem środków produkcji lub świadczą usługi w wielu krajach i które te środki produkcji i świadczenie usług, kontrolują z zewnątrz.”

Z ściśle ekonomicznego punktu widzenia 'spółka wielonarodowa' „(...) jest spółką, która dąży do optymalizacji zysku poprzez operacje, prowadzone także za granicą, i poddana jest w tym zakresie miejscowym reżimom narodowym (prawnym).”

Spółki wielonarodowe zatem produkują lub świadczą usługi w państwie macierzystym oraz - to co wyznacza ich 'wielonarodowy' status - produkują lub świadczą usługi także w innych niż macierzyste państwo. Czynią to samodzielnie (przykład podjętych działań w Polsce przez holenderską spółkę Eureka B.V.) lub tworzą w przestrzeniach państw w których podejmują działania (za granicą) swoje filie – tworząc tzw., spółki córki (Skanska SA, Skanska Property Poland Sp z o.o. córki spółki matki Skanska Cementgjuteriet z siedzibą w Malmoe).

Spółki te mogą być, mając na uwadze kryterium własności, spółkami właścicielem których jest wyłącznie państwo lub które państwo kontroluje, mogą też mieć zróżnicowaną strukturę własnościową tzn. mogą być własnością podmiotów prywatnych – obywateli - dwóch lub więcej państw (np. Shell. Unilever).

Spółki (także w wypadku ustanowienia struktury spółka matka/spółki córki) są – każda z nich - osobami prawa krajowego i posiadają zawsze obywatelstwo.

Posiadanie przez spółki obywatelstwa pozwala chronić ich interesy w przypadku zagranicznych działań przez państwo którego obywatelstwo posiadają. Za sprawą obywatelstwa spółki państwo akceptujące jej działalność gospodarczą w swoich granicach ma do czynienia z wiarygodnym nie tylko ekonomicznie, lecz i personalnie podmiotem. O obywatelstwie spółki decyduje – co do stabilizującej się zasady - bądź miejsce rejestracji spółki lub miejsce siedziby zarządu spółki. Spółka matka/spółki córki – jeśli jest przyjęta taka formuła organizowania aktywności spółki – jako byty odrębne - mają różne obywatelstwa.

Spółka jest co do zasady poddana reżimom prawnym, w tym podatkowym miejsca rejestracji lub miejsca siedziby zarządu spółki. Jeżeli działa za granicą jest poddana reżimowi prawa miejscowego. Jeżeli jest spółką 'córką' poddana jest reżimowi prawa swego obywatelstwa.

Wpływ państw (obywatelstwa) na działalność spółki w przestrzeni macierzystej, czy też aktywności jej zagranicznych filii wydaje się w przestrzeni 'wolnego rynku' ograniczona. Klasyfikuje się jednak aktywności wielonarodowych spółek na *home country oriented*, *host country oriented* lub *world oriented*. Te pierwsze zatem mogą konsultować swe działania z państwem obywatelstwa (państwem obywatelstwa spółki-matki).

Najczęściej jednak kategoria lojalności wobec państwa w którym działają – lojalności wobec kogokolwiek - jest figurą retoryczną.

Jaka jest skala zjawiska ? Wg danych Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (2002)

Ilościowa – 65 000 wielonarodowych spółek 'matek' posiadających 850 000 filii poza granicami;

W roku 2002 w kręgu 100 największych spółek; 71 to spółki państwowe; 29 wielonarodowe;

Jakościowa - pierwszych 500 wielonarodowych spółek kontroluje 2/3 światowego handlu (w kręgu tych spółek jest szwedzka Skanska Cementgjuteriet).

W jakiej relacji pozostaje działalność spółek wielonarodowych do prawa międzynarodowego, i udziału spółek w społeczności międzynarodowej ?

5.4.1. Zauważmy, że prowadzenie przez spółki wielonarodowe operacji za granicą jest często (sytuacja inna niżli działalność filii córki) następstwem zawarcia umów-kontraktów przez władze spółki z władzami państwa, w którym zamierza ona działać. Umowy-kontrakty często dotyczą długoterminowych aktywności spółki na terytorium państwa – budowy dróg, linii kolejowych, kopalń, infrastruktury służącej wydobywaniu, transportu, przerobu naturalnych zasobów energetycznych. Formalnie te umowy-kontrakty nie są umowami w rozumieniu prawa międzynarodowego, materialnie nimi jednak są, bowiem siła stron [w tym często samych spółek] i efekt zawieranych porozumień bywa nieobojętny dla biegu międzynarodowych relacji, tak w skali regionalnej jak i powszechnej. Oceniając charakter owych umów-kontraktów Lowe zauważa wręcz, że „*W swojej formie, języku i treści są one skrzyżowaniem kompleksowego kontraktu handlowego z traktatem.*”

Powszechna już praktyka zawierania takich umów-kontraktów sprawia, że w przypadku pojawiania się sporów na tle wykonywania/interpretacji umowy-kontraktu między stronami spółki są zainteresowane rozstrzygnięciem sporów na forum sądów międzynarodowych (międzynarodowy arbitraż gospodarczy). Gwarancja rozstrzygnięcia sporów na międzynarodowym forum przewidziana być może w samej umowie-kontrakcie, może być także pochodną postanowień specjalnych traktatów międzypaństwowych - tzw. BIT-ów (*Bilateral Investment Treaties*) – dwustronnych traktatów o *popieraniu i wzajemnej ochronie inwestycji*. Rozstrzygnięcie sporów w płaszczyźnie międzynarodowej czyni ze spółki oczywisty podmiot międzynarodowego obrotu – podmiot prawa międzynarodowego.

5.4.2. Na „spółkę wielonarodową” spojrzeć można także nie tylko w perspektywie podanych definicji, lecz i przez pryzmat realnych ich działań, i jak czynią to niektórzy dostrzec w niej „(...) przedsiębiorstwo, które poprzez międzynarodowe zróżnicowanie swoich interesów, stara się osiągnąć maksymalne profity z podzielonego na suwerenne państwa świata.” Dodajmy... często kosztem interesu suwerennych państw i ich społeczności.

Spółki wielonarodowe a pojawiające się (nowe ?) wyzwania dla międzypaństwowego porządku...

Problem eliminacji sytuacji w której spółki wykorzystują ułomności regulacji narodowych, dla swoich interesów, z pominięciem interesów państw w przestrzeni której działają – to m.in., problem tzw. „rajów podatkowych”, ale...

... to także problem etyki businessu.

13 sierpnia 2003 roku – jednogłośnie - Podkomisja ds. promocji i ochrony praw człowieka (organ pomocniczy Komisji Praw Człowieka ONZ) przyjęła rezolucję zatytułowaną: „Normy dotyczące odpowiedzialności trans-narodowych korporacji i innych przedsiębiorstw handlowych wobec praw człowieka” - (refleks *soft law*).

Rezolucja sformułowała dwa kategoryczne obowiązki:

obowiązek nie angażowania się w lub czerpania korzyści z zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko ludzkości, ludobójstwa, tortur, znikania (‘forced disappearance’), pracy przymusowej, brania zakładników, bezprawnych, zbiorowych i arbitralnych egzekucji, a także innych pogwałceń prawa humanitarne i innych zbrodni międzynarodowych przeciwko osobie, tak jak definiuje je prawo międzynarodowe, w szczególności zaś prawa człowieka i prawo humanitarne;

obowiązek postępowania wobec środowiska zgodnego z międzynarodowymi porozumieniami, „jak również prawami człowieka, standardami zdrowia publicznego i bezpieczeństwa, zasadami bioetycznymi i zasadami ostrożności, a generalnie obowiązek postępowania, który będzie służył celowi sumującemu wszystkie wcześniejsze wymagania tj. zrównoważonemu rozwojowi;

Przykładem zdarzeń, które mogą świadczyć o naruszeniu części tych kształtujących się dopiero w prawie (‘hard law’) obowiązków, są wydarzenia i wysuwane w związku z nimi oskarżenia (o ich naruszenie) pod adresem takich wielonarodowych spółek jak *Union Carbide, United Fruit Company, Royal Dutch Shell i Unocal Corporation*.

Przypadek *Union Carbide* – dotyczy emisji gazów i toksyn (3-4.12.1984) w należącej do spółki fabryce pestycydów w miejscowości Bhopal (Indie), która spowodowała wg różnych danych śmierć od 2 tysięcy do 8 tysięcy osób.

Pozostałe przypadki dotyczą stawianych wymienionym spółkom, w przytoczonej sekwencji, zarzutów współdziałania w obaleniu legalnego rządu gwatemalskiego, fizycznej likwidacji przeciwników inwestycji firmy w Nigerii oraz przymuszania do pracy w Birmie.

5.5. Jednostki – osoby fizyczne/osoby prawne

Osoby fizyczne

W tradycyjnym ujęciu (do początków XX wieku) – jednostka (poddany, obywatel) był postrzegany jako przedmiot prawa – w płaszczyźnie prawa międzynarodowego nie posiadał praw ani też obowiązków.

Niewielka zmiana po I wojnie światowej – możliwość dochodzenia racji wobec państwa narodowego przez osoby fizyczne, członków mniejszości narodowych na forum międzynarodowym na podstawie tzw., traktatów mniejszościowych. Innym przejawem podmiotowego usamodzielnienia się osoby fizycznej były konwencje Międzynarodowej

Organizacji Pracy, upodmiotowujące 'pracowników' – istotne także współcześnie dla kształtowania relacji pracodawca-pracownik.

;

We współczesnym ujęciu (po 1945) – jednostka (obywatel, człowiek) w płaszczyźnie prawa międzynarodowego jest niekwestionowanym dysponentem praw jak i obowiązków – a podkreślają to przede wszystkim

(i) traktatowe regulacje praw człowieka z jednej strony,

(ii) i będące konsekwencją przyjęcia stosownych regulacji - mechanizmy pociągania do odpowiedzialności karnej przez międzynarodowymi trybunałami osób winnych międzynarodowych zbrodni, z drugiej strony.

(i) Traktatowe regulacje praw człowieka

Co do zasady - traktaty dotyczące ochrony praw obywatelskich i politycznych przewidują możliwość wszczęcia przez ofiarę naruszeń praw i wolności przez państwo stroną traktatu postępowania quasi-sądowego lub sądowego, który zweryfikuje stawiany przez osobę zarzut naruszenia przez państwo stroną traktatu w obrębie jej jurysdykcji, jej indywidualnego, człowieczego prawa i wypowie się nt. zgodności zachowań państwa z zaciągniętym zobowiązaniem.

Postępowanie quasi-sądowe - Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (przyjęty pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1966 roku).

Na gruncie specjalnej umowy - Protokół Fakultatywny - dołączonej do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (1966), jeśli jest ona ratyfikowana przez stroną Paktu, każda osoba 'ofiara naruszeń' praw zawartych w Pakcie może składając w Komitecie Praw Człowieka skargę na państwo naruszcyciela wszcząć (jeśli skarga spełni warunki dopuszczalności) postępowanie o charakterze quasi-sądowym, które jakkolwiek nie kończy się, z formalnego punktu widzenia, wydaniem wiążącego państwo wyroku, to jednak w praktyce pogląd (werdykt) Komitetu jest honorowany i uszczerbek w prawach jest ofierze kompensowany.

Odnosić należy fakt przyjęcia przez Zgromadzenie Ogólne ONZ - 10.12.2008 (rezolucją nr 63/117) jednomyślnie - Protokołu Fakultatywnego do Paktu Praw Ekonomicznych Społecznych i Kulturalnych. Ceremonia podpisania Protokołu miała miejsce w dniu 24.09.2009. Do chwili obecnej (24.09.2010) 35 państw podpisało Protokół. Protokół ratyfikowały trzy spośród nich. Protokół wejdzie w życie z chwilą złożenia 10 dokumentów ratyfikacyjnych. Wejście w życie Protokołu uruchomi proces quasi-sądowej weryfikacji aplikowania standardów ochrony praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych.

Postępowanie sądowe - Europejska konwencja o prawach i wolnościach podstawowych (przyjętej pod auspicjami Rady Europy w 1950 roku)

Na gruncie Europejskiej konwencji o prawach i wolnościach podstawowych, ofiara naruszeń praw podmiotowych ma prawo wszcząć postępowanie sądowe skierowane przeciwko państwu stronie Konwencji, której władza (legislatywa, egzekutywa, sądownictwo) jego zdaniem naruszenia dokonała. Błędy władzy zatem – w tworzeniu prawa, jego interpretacji czy stosowaniu – mogą być przyczyną naruszeń KE.

Kontroli zgodności zachowań władzy państwa z konwencją dokonuje Europejski Trybunał Praw Człowieka, a wyrok w sprawie jest wiążący. Konwencja jest skuteczna aktualnie wobec 47 państw członków Rady Europy. W 1990 było ich 23.

Orzeczenie sądu rozstrzyga: czy wobec wnioskodawcy naruszono któreś z praw człowieka wynikające z Konwencji oraz, czy bezpośrednim skutkiem stwierdzenia, że tak właśnie było jest przyznanie (fakultatywne) zadośćuczynienia za takie naruszenie;

Skala aktywności kontrolnej – Trybunału w Strasburgu ?

Ilość postępowań w toku w roku 2008 = 97 300.

Ilość postępowań ogółem wszczętych w latach 1955-1998 – 45 000.

Ilość postępowań wszczętych w samym roku 2008 – 49 900 (!!!).

Liderem pozywanym w 2008 jest Federacja Rosyjska – 27 750 (28 % ogółu skarg), kolejne miejsca w 'rankingu' zajmują: Turcja 11 100 (11,4 %), Rumunia 8 900 (9,1 %), Ukraina 8 250 (8,5%), Włochy 4 200 (4,3 %), Polska 3 500 (3,6 %)...

Liderem (2008) gdy mieć na uwadze wyroki stwierdzające naruszenie konwencji jest: Turcja (264), Rosja (244), Rumunia (199), Polska (141), Ukraina (110), Włochy (82)...

Poza ramami orzeczenia jest podjęcie przez państwo, którego to orzeczenie dotyczy, w wewnętrznym porządku (w systemie prawa, w działaniu organów państwowych czy sądów) zmian zapobiegających na przyszłość naruszeniom.

Osoba fizyczna – umownie zatem Jan Kowalski – sama decyduje o wszczęciu postępowania *quasi-sądowego lub sądowego*. Decyzja pozytywna sprawia, że staje się, z własnej woli, podmiotem, stroną postępowania sądowego normowanego prawem międzynarodowym. Jest zatem, w następstwie swej decyzji, podmiotem prawa międzynarodowego. Mając na uwadze statystyki 'strasburskie' Europejczycy stanowczo bronią swoich praw.

(ii) Mechanizmy pociągania do odpowiedzialności karnej przez międzynarodowymi trybunałami osób winnych międzynarodowych zbrodni

To refleks kształtującej się (począwszy od XIX wieku) potrzeby powszechnego ścigania i karania osób za czyny w ściganiu których i karaniu których ma interes cała społeczność międzynarodowa (jurysdykcja powszechna, uniwersalna). Wymierzanie sądowej sprawiedliwości powinno być czynione wobec każdej osoby, niezależnie od miejsca popełnienia czynu, pod warunkiem jej obecności na terytorium państwa. Ta potrzeba powszechnego ścigania i karania ma, gdy mieć na uwadze 'materię' ściganych czynów, dwa wymiary. Pierwszy, obejmuje czyny, naruszenia prawa kwalifikowane jako '*przestępstwa prawa narodów*', i będący przedmiotem naszego zainteresowania, czyny kwalifikowane jako '*międzynarodowe zbrodnie*'. (zob. Jurysdykcja uniwersalna – powszechna)

Ściganie i karanie, szczególnie czynów kwalifikowanych jako *zbrodnie międzynarodowe* jest również przedmiotem postępowań przed międzynarodowymi sądami karnymi.

Konsekwencją ustanowienia Trybunału Karnego ds. Jugosławii jest możliwość rozważenia zasadności kierowanych pod adresem osoby fizycznej, jednostki, także Radowana Karadzic'a zarzutów ludobójstwa, współdziałania w ludobójstwie, zagładzie, morderstwach, umyślnych zabójstwach, prześladowaniach, deportacjach, dokonaniu nieludzkich czynów oraz innych przestępstw popełnionych podczas wojny w Bośni w latach 1992-1995 – w tym dokonania unicestwienia 8 tys. muzułmanów w Srebrenicy oraz organizowania ponad czteroletniego oblężenia Sarajewa w którym zginęło około 14 000 ludności cywilnej. W postępowaniu przez Trybunałem Radowan Karadzic jest (był) jego

stroną, jest (był) uczestnikiem międzynarodowego postępowania sądowego; jest w sposób oczywisty uczestnikiem międzynarodowego obrotu – jego podmiotem.

Osoby prawne

Ich samodzielność podmiotową łączymy co do zasady z opisanym wyżej zjawiskiem spółek wielonarodowych, i możliwością wchodzenia przez spółki (będące osobami prawnymi) w spór sądowy (*międzynarodowy arbitraż gospodarczy*) z państwem na terytorium którego prowadzi działalność i która to działalność jest zacznym sporu.

Umowa prywatyzacyjna pomiędzy RP (Minister Skarbu Państwa) a EUREKO B.V. (spółka portugalsko-holenderska, zarejestrowana w Holandii); Spółka EUREKO B.V. jest obywatelem Holandii; Umowa prywatyzacyjna przenosi własność 21% akcji PZU na rzecz EUREKO B.V; Późniejszy aneks do Umowy prywatyzacyjnej gwarantuje EUREKO B.V. dalsze 21% akcji i status inwestora strategicznego... Aneks zostaje unieważniony przez RP; wywołuje spór między RP a EUREKO B.V.

Spór zostaje – w jednej z swych faz - przedłożony (na podstawie umowy polsko-holenderskiej o *popieraniu i wzajemnej ochronie inwestycji* z 1992 roku) pod jurysdykcję arbitrażową (międzynarodowy arbitraż handlowy).

Rozstrzygnięcie sporu przed międzynarodowym sądem potwierdzało, iż EUREKO B.V. jest uczestnikiem (podmiotem) międzynarodowego obrotu.

6. **Z woli społeczności o takim składzie** – suwerennych państw, GO's, NGO's, spółek wielonarodowych, jednostek – osób fizycznych i prawnych - **reprezentujący tę społeczność tworzą:**

- potrzebny jej zbiór reguł – prawo międzynarodowe;
- reguły prawa normują relacje, stosunki w obrębie tej społeczności;
- z woli zatem międzynarodowej społeczności, powstaje zbiór reguł prawa, który tworzy międzynarodowy porządek prawny;

Jego niezbędność akcentuje w sposób szczególny akt powołania Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Karta Narodów Zjednoczonych (Dz. U. Z 1947, nr 23)

„MY, LUDY NARODÓW ZJEDNOCZONYCH, zdecydowane

uchronić przyszłe pokolenie od klęsk wojny, która dwukrotnie za naszego życia wyrządziła ludzkości niepowetowane cierpienia,

przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka w godność i wartość człowieka, w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, w równość narodów dużych i małych,

stworzyć warunki umożliwiające utrzymanie sprawiedliwości i poszanowania zobowiązań, wynikających z traktatów i innych źródeł prawa międzynarodowego, oraz

popierać postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności,

i w tym celu

postępować tolerancyjnie i współżyć w pokoju jak dobrzy sąsiedzi,

zjednoczyć swe siły dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa,
zapewnić - przez przyjęcie zasad i ustanowienie metod – aby siły zbrojne używane były tylko we wspólnym interesie,

korzystać z urządzeń międzynarodowych w celu popierania gospodarczego i społecznego wszystkich narodów,

postanowiliśmy zjednoczyć nasze wysiłki dla wypełnienia tych zadań.

Zgodnie z tym Rządy nasze, za pośrednictwem zebranych w mieście San Francisco Przedstawicieli, którzy okazali swoje pełnomocnictwa, uznane za dobre i sporządzone w należytej formie, zgodziły się przyjąć niniejszą Kartę Narodów Zjednoczonych i utworzyć organizację międzynarodową pod nazwą Narodów Zjednoczonych.

Termin „społeczność międzynarodowa” opisujący krąg podmiotów uczestniczących w międzynarodowym obrocie dotyczy zjawiska ewoluującego przez wieki, gdy mieć na uwadze: (i) jej ilościowy / jakościowy skład; (ii) cechy wyróżniające jej uczestników; (iii) hierarchie celów; (iv) formuły komunikacji;

Jakie podstawowe cechy – obok faktu dominującej w jej obrębie pozycji i roli suwerennych państw – charakteryzują współczesną społeczność międzynarodową na przełomie wieku XX/XXI ?

Wskazuje się że na dwie pary skorelowanych z sobą opozycyjnych cech społeczności międzynarodowej.

Społeczność ta jest:

(1) **zamknięta** i (2) **zdecentralizowana**,

oraz (3) **zróżnicowana** i (4) **deliberująca**;

(1) Akt '**zamknięcia się**' społeczności międzynarodowej wyraża:

Definitywny 'podział' między państwa (poza Antarktyką) przestrzeni kontynentów;

oraz

obiektywna, nie występująca w podobnej skali nigdy dotąd, egzystencjalna zależność przestrzeni państwowych i status zamieszkujących je społeczeństw – przykładem czego Konferencja NZ „Środowisko i rozwój” – Rio de Janeiro – 1992 r.

Konferencja NZ „Środowisko i rozwój” – Rio de Janeiro – 1992 r., tzw. „Szczyt Ziemi” – (uczestniczyło 172 państw).

Przyczyny zwołania konferencji: ocieplanie się klimatu Ziemi; niszczenie warstwy ozonowej; zanikanie różnorodności biologicznej; niszczenie lasów; deficyt wody pitnej.

Następstwa ocieplania się klimatu Ziemi ? Utrata terytoriów, zmiany ekosystemów, obniżenie PKB o 10 %; 'uchodźstwo ekologiczne' ...

Konwencja ramowa o zmianie klimatu (1992) weszła w życie w 1994 roku po ratyfikowaniu jej przez 50 państw. W dniu 7 września 2000 ratyfikowana była już przez 184 państwa. Brak rzeczywistego działania na rzecz obniżenia emisji CO2 spowodował przyjęcie kolejnego traktatu – był to Protokół do konwencji – Protokół z Kyoto – przyjęty 11.12.1997.

Wymaga (wymagał) od państw rozwiniętych zmniejszenia w latach 2008-2012 całkowitej emisji gazów cieplarnianych, w stosunku do poziomu emisji gazów z roku 1990 o 5,2 %. Protokół wszedł w życie 16.02.2005 – wygasł z dniem 31 grudnia 2012 roku. Jego ważność została przez część państw stron prolongowana do 2020 roku. Nowy natomiast Traktat, w formie poprawki do Protokołu z Kyoto, przyjęty 6.11.2013 (w Doha) jest w toku ratyfikacji przez strony Protokołu z Kyoto. Stronami Protokołu z Kyoto jest 191 państw. Nie są jego stroną Stany Zjednoczone, a wystąpiła z Protokołu w 2011 roku Kanada. Pozostaje sprawą otwartą, ile państw ratyfikuje poprawkę do Protokołu z Kyoto i jak postępowała będzie rzeczywista limitacja emisji CO₂ ???

(2) Stan **'decentralizacji'** społeczności międzynarodowej określa suwerenność państwowych podmiotów – samodzielność i niezależność państwa w relacji wobec pozostałych państwowych podmiotów.

Poszerzanie się kręgu państw członkowskich ONZ wg danych ONZ.

1945 - 51 państw założycieli
1950 - 60 państw (51 + 9)
1955 - 76 państw (51 + 25)
1960 - 99 państw (51 + 48)
1965 - 117 państw (51 + 66)
1970 - 127 państw (51 + 76)
1975 - 144 państwa (51 + 93)
1980 - 154 państwa (51 + 103)
1985 - 159 państw (51 + 108)
1995 - 185 państw (51 + 134)
2000 - 189 państw (51 + 138)
2002 - 191 państw (51 + 140) – Timor Wschodni, Szwajcaria
2006 - 192 państwa - Czarnogóra
2011 - 193 państwa – Sudan Południowy

Dwa okresy przyspieszenia:

Lata 1956 – 1975 = 68 państw - proces dekolonizacji Afryki i Azji + 2 państwa niemieckie (NRD, RFN – 1973, od 3.10.1990 tylko RFN);

Lata 1990 (159) – 1993 (184) = 25 – rozpad ZSRR, zmiany po 1989 roku w Europie Środkowej i na Bałkanach + 2 państwa koreańskie (1991);

„The Economist” (1998) wskazał, że wśród 187 państw:

87 państw miało mniej niż 5 mln. mieszkańców;
58 państw miało mniej niż 2,5 mln. mieszkańców;
35 państw miało mniej niż 500 tys. mieszkańców;

(3) Stan **'konfliktogennego zróżnicowania'** w obrębie społeczności międzynarodowej jest pochodną różnic ideologicznych, politycznych, ekonomicznych i społecznych ukształtowanych po 1945 roku, a rekonfigurowanych po 1989 roku...

Konferencja Narodów Zjednoczonych (1945) przyjęła w Karcie NZ 'dekalog' społeczności międzynarodowej... Przesłanie 'dekalogu' ...

Artykuł 1 Karty NZ zatem stwierdzał, że

„Narody Zjednoczone dążą do następujących **celów**:

1. Do utrzymywania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego(...)
2. Do rozwoju przyjaznych stosunków pomiędzy narodami, opartych na poszanowaniu zasady równouprawnienia i stanowienia narodów o sobie(...)

3. Do osiągnięcia międzynarodowej współpracy (...) przy popieraniu i zachęcaniu do poszanowania praw człowieka (...)

4. Do stania się ośrodkiem, uzgadniającym działalność narodów, zmierzającą do osiągnięcia tych (...) celów.

Artykuł 2 – „Dla osiągnięcia celów, wymienionych w artykule 1, Organizacja i jej członkowie powinni działać zgodnie z następującymi **zasadami**:

1. Zasada suwerennej równości państw;
2. Zasada *'pacta sunt servanda'*;
3. Zasada pokojowego rozstrzygnięcia sporów;
4. Zasada zakazu użycia siły;
5. Zasada udzielania NZ przez członków pomocy;
6. Zasada zakazu ingerencji w sprawy wewnętrzne;
- +
7. Zasada współdziałania państw członków, w tym współdziałania w popieraniu powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka;
8. Zasada równouprawnienia i samostanowienia narodów;

Zawarte w: Deklaracji zasad prawa międzynarodowego dotycząca przyjaznych stosunków i współdziałania państwa zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 2625) przyjętej 24.10.1970 r.

Cele i zasady – Karta NZ i Deklaracja - to opis wartości i zestawienie fundamentalnych reguł społeczności międzynarodowej II poł. XX wieku i początku wieku XXI. Przesłanie tego 'dekalogu', jaki współkształtował relacje w obrębie społeczności międzynarodowej został jednak zagubione...

„Gdy negocjowano i podpisywano w San Francisco Kartę, pracowano na bombą atomową w Los Alamos, w Nowym Meksyku, oddalonym o tysiąc mil. Niewielu w San Francisco, włączając w to twórców Organizacji, wiedziało o tych pracach... Pierwsza bomba atomowa eksplodowała nad Hiroshimą 6 sierpnia 1945 roku, czterdziestego pierwszego dnia po podpisaniu Karty. Od chwili ustanowienia Narodów Zjednoczonych w dniu 24 października 1945 roku, świat któremu miały służyć zmieniał się w zasadniczy sposób.”

Broń nuklearna i będąca konsekwencją jej odkrycia i użycia, 'zimna wojna' zawisły całunem nad organizacją, a ta zasadniczo zawiodła nadzieje jakie w niej pokładała globalna społeczność.

„Efekty” odstępstwa od reguł 'dekalogu':

- cywilizacyjny podział świata („Wschód-Zachód”);
- nie działanie mechanizmów ONZ (w tym mechanizmu przewidzianego rozdz. VII Karty NZj);
- dystansowanie się państw (socjalistycznego bloku przede wszystkim) wobec mechanizmów pokojowego rozstrzygnięcia sporów;
- wielość lokalnych i regionalnych konfliktów zbrojnych inspirowanych przez Mocarstwa;
- kształtowanie się podziału świata na „Północ-Południe” – 'pozytywna / negatywna suwerenność – *successful states / failed states*;

Stan relacji po 1989 roku ? Podobny w istocie... podstawowe jego znamiona:

- cywilizacyjny podział świata („Północ-Południe”); kategorie ‘pozytywnej’ i ‘negatywnej’ suwerenności;
- wielość lokalnych konfliktów zbrojnych stymulowana ubóstwem;
- przypadki zupełnej degeneracji (częściowo lub całkowicie) tkanki państwowej – *failed states*;
- zjawisko terroryzmu – ‘zderzenie’ cywilizacji (?);
- słabość mechanizmów ONZ – mechanizm rozdz. VII Karty NZj ... przypadek Iraku (2002-2003) – aktualnie Syrii ...
- jednobiegunowy układ globalny (Stany Zjednoczone Ameryki Północnej a „reszta świata”);

Szczegółowe miary konfliktogennego zróżnicowanie państwowych członków społeczności międzynarodowej

3.1. Lista płatników składek w ONZ - 2003 roku – budżet 2 625 mln. USD – refleks podziału “Północ- Południe”;

1. US	22,00%	10. Korea	1,85%
2. Japonia	19,52%	11. Holandia	1,74%
3. Niemcy	9,77%	12. Australia	1,63%
4. Francja	6,47%	13. Chiny	1,53%
5. UK	5,54%	14. Rosja	1,20%
6. Włochy	5,06%	15. Argentyna	1,15%
7. Kanada	2,56%	16. Belgia	1,13%
8. Hiszpania	2,52%	17. Meksyk	1,09%
9. Brazylia	2,39%	18. Szwecja	1,03%

Zamiast komentarza:

... 15 członków Unii w 2003 = ponad 1/3 budżetu NZ; Członkowie Grupy G-7 (G-8) = ponad 70 % budżetu NZ, tj. dwa razy więcej niż pozostałe... 182 państwa.

... w roku 2000, poziom najniższej składki ustalony w 1998 roku na poziomie 0,001 % budżetu był poziomem przekraczającym możliwości płatnicze 37 państw członkowskich.

3.2. Brak skuteczności (słabość) mechanizmów ONZ – rozdz. VII Karty NZ – przypadek braku wpływu ONZ na bieg zdarzeń zachodzących w Syrii (od 2011 roku...)

„Z drugiej strony” - „Można argumentować, że istnienie Narodów Zjednoczonych i stanowienie przez nie ujścia dla napięć zachodzących między mocarstwami, w części przyczyniło się do tego, że ‘zimna wojna’ nie przekształciła się w nuklearny koszmar, czego wielu się obawiało.” (Peck)

3.3. Konflikty zbrojne – stała ich obecność - przed i po 1989 roku:

Konflikty zbrojne w latach 1946-2004

Zgodnie z wyliczeniami badaczy (*Department of Peace and Conflict Research (Uppsala University)* oraz (*International Peace Research Institute, Oslo*) w latach 1946-2004 miało miejsce 229 konfliktów zbrojnych (konfliktów i wojen).

Wśród nich 63 konflikty stanowiły konflikty o charakterze międzynarodowym (42 konflikty między państwami i 21 konfliktów poza-systemowych). Międzypaństwowe konflikty zbrojne toczyły się między dwoma lub więcej państwami: NATO przeciwko Jugosławii (1999); USA i sojusznicy przeciwko Irakowi (2003); Federacja Rosyjska przeciwko Gruzji (2008). Konflikty pozasystemowe to konflikty między państwem a podmiotem niepaństwowym pochodzącym spoza terytorium tego państwa – to w istocie wojny narodowowyzwoleńcze (proces dekolonizacji) – np. wojna w Algierii (1954-1962).

Pozostałe 166 konfliktów miało charakter wewnątrzpaństwowy (128 konfliktów wewnętrznych *sensu stricto*, 38 konfliktów umiędzynarodowionych). Konflikty wewnętrzne *sensu stricto* to konflikty między władzą legalną (rządem) a opozycją, przy czym brak jest zbrojnej interwencji ze strony innych państw lub organizacji międzynarodowych; w momencie wystąpienia takiej interwencji ma miejsce umiędzynarodowienie wewnętrznego konfliktu zbrojnego.

Konflikt drobny – jedną ze stron formacje rządowe – 25 zabitych w skali roku;

Konflikt średni – jedną ze stron formacje rządowe – minimum tysiąc zabitych globalnie w konflikcie, przy czym roczny szacunek śmiertelnych ofiar wynosi 25;

Wojna – jedną ze stron formacje rządowe – 1000 ofiar śmiertelnych w skali roku;

3.4. Zjawisko terroryzmu – zderzenie cywilizacji (?).

Terroryzm – „służąca realizacji określonego programu politycznego przemoc lub groźba jej użycia, która ma wzbudzić strach w grupie (społeczeństwie) szerszej niż bezpośrednio zaatakowani i w ten sposób nakłonić rządzących do spełnienia żądań terrorystów lub też doprowadzić do zniszczenia dotychczasowego porządku politycznego.” (Madej)

Praktyka terroryzmu – z perspektywy prawnomiędzynarodowej - łączona jest z działaniami trans-narodowych siatek terrorystycznych (Al.-Kaida; Islamskie Państwo w Iraku i Lewancie) i tzw., państw „rozbojniczych” wspierających ich działania (np. Iran – Hezbollah). Uzupełnia, łączona z nią, zagrożenie płynące z możliwej praktyki rozprzestrzeniania broni masowego rażenia i możliwości jej użycia.

Wg szacunków Departamentu Stanu US (*Patterns of Global Terrorism - 2004*):

- względy religijne są dominującym stymulatorem terrorystycznych działań zagranicą;
- co najmniej 350 ponadnarodowych grup terrorystycznych lub osób działa na terenie samych Stanów Zjednoczonych, z czego 36 grup zostało implementowanych w obręb US z zewnątrz;
- siatki terrorystyczne, złożone ze stałych, czy też 'uśpionych' komórek są obecne co najmniej w 76 państwach;
- po 11.09.2001 r., ponad trzystu członków operacyjnych Al.-Qaidy z 47 państw, działa w 97 państwach;

Struktura konfliktów świadectwem zderzenie cywilizacji ?

„Post zimnowojenny świat jest światem siedmiu lub ośmiu wielkich cywilizacji. Wspólne cechy kultur, jak i ich odmienności określają interesy, antagonizmy i kształtują związki państw. Najważniejsze kraje świata należą do różnych cywilizacji. Konflikty lokalne będą eskalowały w kierunku rozleglejszych wojen pomiędzy społecznymi grupami i państwami przynależnymi do różnych cywilizacji. Dominujące wzorce politycznego, jak i ekonomicznego rozwoju w każdym z cywilizacyjnych kręgów różnią się od siebie. Debaty międzynarodowe będą wywoływały i podkreślały cywilizacyjne różnice (...)” Samuel Huntington, *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*;

3.5. *Failed states* (negatywna suwerenność) (kontrastowane z *successful states* – pozytywna suwerenność).

„Upadłe państwa charakteryzuje (...) utrata kontroli nad środkami przymusu, niezdolność, stanowienia stanu pokoju i stabilności wewnętrznej na rzecz ludności i kontroli terytorium. Nie są w stanie zabezpieczyć ekonomicznego wzrostu i prowadzić racjonalnej

redystrybucji dóbr społecznych. Charakteryzują je również masowe nierówności, militaryzacja zachowań (warlordism) i pełna przemoc rywalizacja o zasoby naturalne.” (Brooks).

Stany (stopnie) 'niezdolności' państw w pełnieniu roli i funkcji są klasyfikowane także w innej niż *failed states/succesful states*, „0/1” klasyfikacji.

Oto jej przykład wg Rotberg'a

- państwa słabe (*weak states*), takie jak Białoruś, Gruzja, Boliwia, Ekwador, czy Paragwaj;
- państwa upadające (*falling states*), których egzemplifikacją są: Bośnia i Hercegowina, Kolumbia, Indonezja oraz Haiti;
- państwa upadłe (*failed states*), których przykładem mogą być: Afganistan, Demokratyczna Republika Kongo, Sudan, czy Timor Wschodni;
- państwa, w których nastąpiła katastrofa państwowości (*collapsed states*) – których najbardziej spektakularnym i jak wydaje się jedynym przykładem jest Somalia.

Wyzwania dla *successful states*: (i) humanitarne; (ii) bezpieczeństwa; (iii) prawne.

Te ostatnie wynikają stąd, że państwa upadłe „(...) nie mogą wchodzić w relacje traktatowe jak i ich przestrzegać; nie mogą uczestniczyć w narastającej tkance międzynarodowego handlu, ochrony środowiska, mechanizmach ochrony praw człowieka i towarzyszących im instytucjach; nie mogą zagwarantować wykonania kontraktów pomiędzy swoimi obywatelami a cudzoziemcami jak i chronić posadowioną na ich terytorium własność.” (Brooks)

3.6. Mocarstwowa pozycja USA wobec „reszty świata”.

Wymiary ciągłej dominacji USA w skali globalnej są pochodną splotu szeregu okoliczności. Obiektywnych, które łączymy z (i) wymiernymi właściwościami państwowego organizmu, a które także łączymy ze (ii) zdolnością wpływu na międzynarodowy bieg zdarzeń w skali globalnej, oraz subiektywnych, których przejawem jest (iii) filozofia (energia) prowadzonej polityki zagranicznej. Mówiąc o wymiernych właściwościach organizmu państwowego Stanów Zjednoczonych wskazać można na dwa aspekty. Pierwszym z nich jest wymiar dominacji militarnej. Siła militarna USA oznacza dominację – na lądzie, morzu, powietrzu i przestrzeni kosmicznej – miarą której - (w roku 2008) – partycypowanie w 46 % (711 mld \$) ogółu wydatków zbrojeniowych w świecie - co przekracza o 9% łączną sumę wydatków zbrojeniowych kolejnych 14 państw (37% ogółu wydatków) - pozostałe 179 państw partycypuje w 17 % wydatków zbrojeniowych.¹ Drugim zaś wymiar dominacji w dziedzinie badań naukowych, stymulujących przyszły rozwój gospodarczy XXI wieku – ściślej w dziedzinach nanotechnologii i biotechnologii. Amerykańskie centra nanotechnologiczne przekraczają liczbę centrów o tym charakterze Niemiec, Wielkiej Brytanii i Chin, zaś liczba autoryzowanych przez nie nanotechnologicznych patentów jest większa niż suma wszystkich patentów tego rodzaju autorstwa innych pozaamerykańskich ośrodków. Dochody z urynkowania biotechnologicznych odkryć wynosiły w 2005 roku 50 mld \$. tj., pięć razy więcej niż analogicznych co do źródła dochodów w Europie i wynosiły w skali globu 76 % dochodów tego rodzaju. Wskazać należy na stałą pozycję, rozwijającą się i dominującą na tle innych, gospodarki miarą siły której wzrost GDP o ponad 3% rocznie w ciągu kolejnych ostatnich 25 lat znacząco wyższy niż w Europie i Japonii w tym samym okresie² oraz na, będącą pochodną wskazanych właściwości, praktykę uprawiania tzw. 'soft power'. Wreszcie, gdy mieć na uwadze przejaw okoliczności kwalifikowanych jako subiektywne, politykę Stanów Zjednoczonych charakteryzuje imperatyw praktycznego szerzenia – w relacjach międzynarodowych - wartości

¹ Zob. – <http://www.globalissues.org/Geopolitics/ArmsTrade/Spending.asp>

² Zob.. F. Zakaria, *The Future of American Power*, Foreign Affairs, May/June 2008; Robert M. Gates, *Helping Others Defend Themselves*, The Future of U.S. Security Assistance, Foreign Affairs, May/June 2010.

demokratycznych, celem budowy w skali globu 'liberalnego międzynarodowego porządku' – warunkującego – w opinii najstarszej i najsilniejszej demokracji doby nowożytnej - stan międzynarodowej stabilności, przede wszystkim zaś najwyższy z możliwych stan globalnego bezpieczeństwa.

(4) Społeczność 'deliberująca' – społeczność gotowa *per saldo* do komunikowania się, negocjowania, pokojowego rozstrzygnięcia sporów.

- narastająca ilość płaszczyzn prowadzenia debaty – fenomen organizacji międzynarodowych (GO's i NGO's); mechanizmy pokojowego rozstrzygnięcia sporów;

- skala wypracowanych reguł postępowania, w tym reguł prawa (umów międzynarodowych), w ilości i jakości dotąd niespotykanej, definiujących i normujących współpracę państw;

7. Społeczność międzynarodowa, powtórzmy zatem, jest:

* zamknięta i zdecentralizowana

* zróżnicowana i deliberująca

„Jest wspólnotą, która jest jednocześnie faktem i mitem, rzeczywistością i ideałem do którego dążymy.” (Decaux)

Praktyka komunikowania się w jej obrębie i efekty prowadzonego dyskursu dowodzą, że 'społeczność międzynarodowa' wykształciła i rozbudowała zbiór reguł który

- z jednej strony dostarcza ram dla prowadzenia debaty;
- z drugiej zaś, materializuje efekty prowadzonej debaty;

Rdzeniem tego zbioru są reguły **prawa**.

Prawo międzynarodowe spełnia zatem dwie różne funkcje:

- z jednej strony dostarcza mechanizmów, które pozwalają wchodzić w członkom społeczności międzynarodowej w relacje, interakcje;
- z drugiej strony ujemuje w stosowne formy „reguły gry”, ustala prawne „reżimy” w relacjach pomiędzy wchodzącymi w interakcje podmiotami;

Prawo międzynarodowe składa się z tej przyczyny z dwóch kategorii norm:

- norm **pierwotnych** – tzw. *primary rules*;
- i norm **wtórnych** – tzw. *secondary rules*;

Normy pierwotne - to normy opisujące zachowanie (nakazujące lub zakazujące określonego zachowania) w danej dziedzinie obrotu.

Normy wtórne – to normy które określają techniki, sposoby „(...) pozwalające w sposób niewątpliwy ustalać, identyfikować normy pierwotne”.

... innymi słowy, pozwalają normy pierwotne

- wprowadzać w obręb międzynarodowego porządku prawnego;
- wyprowadzać je z tego porządku (odwoływać, znosić);
- zmieniać je;
- inwentaryzować ich stan;
- stwierdzać fakt ich naruszenia i przywracać pierwotny, poprzedzający naruszenie stan prawa;

Reguły pierwotne to przykładowo:

reguły określające zachowania państw w przestrzeni morskiej; konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 10.12. 1982 r. (Montego Bay);

reguły określające sposoby traktowania uchodźców przebywających na państwowym terytorium (Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 28.07.1951 r (Genewa); Protokół dotyczący statusu uchodźców z 31.01.1967 (Nowy Jork);

reguły uznające prawo zachowania w przypadku wyjścia za mąż za cudzoziemca przez kobietę swego obywatelstwa; konwencja o obywatelstwie kobiet zamężnych z 20.02.1957 r. (Nowy Jork);

Reguły wtórne to przykładowo:

Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z 23 maja 1969 roku (Dz. U. 1990, nr 74, poz. 439, załącznik) – konwencja ta określa szczegółowo warunki jakim odpowiadać musi proces:

- wypracowania traktatu;
- wejścia w życie traktatu;
- prawnej skuteczności traktatu;
- ew. zmiany traktatu;
- zawieszenia skuteczności traktatu;
- wreszcie kresu traktatu.

Przykładem reguł wtórnych są także reguły pozwalające:

- zweryfikować prawidłowości procesów tworzenia się i skuteczności reguł prawa innego, niż traktatowe (np. prawa zwyczajowego);
- identyfikować podmioty prawa międzynarodowego, zarówno państwa, jak i Organizacje Międzynarodowe, i podmioty inne (NGO's, spółki wielonarodowe, jednostki/osoby fizyczne, osoby prawne);
- inwentaryzować stan zobowiązań międzynarodowych w przypadku zmiany władztwa na danym terytorium np. konwencja o sukcesji traktatów z 22.08.1978 r.; konwencja o sukcesji majątku, archiwów i długów z 8.04.1983 r.;
- normujące proces ponoszenia odpowiedzialności międzynarodowej; konwencja (projekt) o odpowiedzialności państwa z 2001 r.;
- reguły, procedury pokojowego rozstrzygnięcia sporów; konwencja I o pokojowym rozstrzygnięciu sporów międzynarodowych z 18.10.1907 (Haga) – Dz. U. Z 1930 r.)

- wśród reguł wtórnych znajdujemy również reguły, które określają warunki stosowania w relacjach międzypaństwowych przymusu, sankcji – rozdz. VII Karty NZj.

8. Negatorzy prawa międzynarodowego

Machiavelli (*Discorsi*, 1531) – sprawy istotne dla państwa nie powinny podlegać kryterium moralności i prawości.

Hobbes (*The Leviathan*, 1650) – „Traktaty bez Miecza to jedynie Słowa, bez żadnej mocy zabezpieczającej człowieka”.

Austin (*Lectures on Jurisprudence or the Philosophy of Positive Law*, 1861) – prawo międzynarodowe jest sztuką, „a nie prawem we właściwym tego słowa znaczeniu”, jest zbiorem reguł „pozytywnej moralności”.

Hegel (*Grundlinien des Philosophie des Rechts*, 1871) – „prawo międzynarodowe to „zewewnętrzne prawo publiczne” – jego istnienie (moc wiążąca traktatów) zależy w każdej chwili od woli państw, która decyduje o skuteczności zawartych w nich postanowień.

Lundstedt (*Die Unwissenschaftlichkeit der Rechtswissenschaft*, 1932) – „Prawo narodów po prostu nie istnieje i dlatego każda ze stron może do woli utrzymywać, że prawo jest po jej stronie.”

George W. Bush (?) (2003): „*International law ? I better call my lawyer. He didn't bring that up to me.*”

Tezy negatorów:

1. nie istnieje prawo międzynarodowe jako zbiór reguł, o którym powiedzieć można powiedzieć, że jest prawem obowiązującym,

2. prawo obowiązujące bowiem – to zbiór reguł efektywnie i skutecznie kształtujących relacje społeczne;

3. to co nazywa się prawem międzynarodowym jest łatwo, zbyt łatwo, nagminnie naruszane, aby można było mówić o efektywności i skuteczności jego nakazów, to zatem inny niż prawo zbiór reguł;

4. efektywne i skuteczne normy prawa odnajdujemy realnie jedynie w krajowym porządku.

Dlaczego ? Dlatego, że PRAWO:

- to reguły stanowione przez wyłonionego przez społeczność (naród) prawodawcę, ustawodawcę;

- to reguły, których ustawodawca nie ustanawia dla siebie, ale dla społeczności;

- jeśli pojawiają się wątpliwości co do stosowania reguł lub też ich interpretacji i pojawia się spór, także między władzą publiczną a jej adresatem, o wątpliwościach rozstrzyga gotowy do czynienia tego sąd.

- przestrzeganie reguł jest dobrowolne (autorytet władzy) lub wymuszane; prawo jest zatem bytem realnym bowiem – gwarantuje to miecz ‘sankcji’.

Takie postrzeganie prawa jest pochodną rozpowszechnionego poglądu Johna Austin’a, dla którego prawo pozytywne to „nakaz suwerena”, a „(...) nakaz suwerena nie tyle różni się formą od innych jego życzeń, ile konsekwencją dolegliwości i bólu w przypadku jego zlekceważenia.”

Istnieje *iunctim* między terminem Prawo a Sankcja (przymus).

Jeżeli zatem poszukujemy prawa w obrębie społeczności międzynarodowej to go nie znajdziemy, bowiem w jej obrębie... „il n’y-a pas de loi, il n’y-a pas de juge, il n’y-a pas de gendarme” – „nie ma ustawy, nie ma sędziego, nie ma żandarma”;

społeczność międzynarodowa to:

- przede wszystkim suwerenne państwa – nie poddane żadnej władzy zwierzchniej;
- państwa nie wyłaniające spośród siebie światowego parlamentu – międzynarodowego ustawodawcy;
- nie powołujące do działania (obligatoryjnej) struktury sądów międzynarodowych gotowych do rozstrzygania wnoszonych z jednostkowej inicjatywy sporów;
- nie ustanawiającego gotowego do egzekwowania zachowań zgodnych z regułami aparatu przymusu;

9. Dwa pytania:

- czy założenie u podstaw, „wymuszającej” funkcji krajowego porządku prawnego jest z natury swej uprawnione ?
- czy próby wyjaśniania natury prawa międzynarodowego w odwołaniu do wzorca krajowego porządku prawnego są jedynie uprawnione ?

Teza:

- suwerenne państwa istnieją ‘od niedawna’ tj. od nieco ponad 400 lat;
- tworzą zbiór potrzebnych im reguł w ‘swoim’ środowisku, odmiennym niż społeczność krajowa;
- siłą faktu ich porządek, międzynarodowy porządek prawny, nosi inne znamiona niż znamiona, krajowego porządku prawnego;

Wykazanie jej prawdziwości wymaga przeprowadzenia dowodu. Wykazania, że uprawnionym jest mówić jakkolwiek inaczej, o międzynarodowym

- ustawodawcy;
- sędzim;
- i żandarmie;

(I) Ustawodawca międzynarodowy

Proces stanowienia prawa międzynarodowego, z uwagi na cechę suwerenności państw – jest - procesem nie zcentralizowanym, lecz procesem zdecentralizowanym.

Jednym z istotnych miejsc stanowienia prawa międzynarodowego (traktatowego) jest Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Art. 13.1. Karty NZ, „Zgromadzenie Ogólne inicjuje badania i udziela zaleceń w celu: (...) popierania stopniowego rozwoju prawa międzynarodowego i jego kodyfikacji;”

Zgromadzenie Ogólne ustanowiło w 1948 roku Komisję Prawa Międzynarodowego (KMP) – 35 osobowy organ pomocniczy złożony z niezależnych od państw członkowskich ekspertów.

Komisja pracowała wg planu przedłożonego przez SG w 1949 roku (*Survey of International Law in relation to the Work of Codification of International Law Commission*).

Komisja - projekty traktatów (normy pierwotne / wtórne), w trzech językach + Komentarz.

„Ta technika kodyfikacyjna wymaga prowadzenia głębokich analiz, rozważnego normowania i prowadzi do dobrze przygotowanych tekstów.” (Rosenne)

Zgromadzenie Ogólne pracuje na przedłożonych projektach Komisji i ... przyjmuje teksty 'kodeksów' (traktatów).

Kodeksów dotyczących prawa:

- traktatów w relacjach między państwami (1969) (+ sukcesji traktatów (1978), traktatów w relacjach między państwami a GO's lub pomiędzy GO's (1986),
- odpowiedzialności państw (2001);
- stosunków dyplomatycznych (1961);
- stosunków konsularnych (1963);
- zapobiegania i karania zbrodni wymierzonych przeciwko osobom chronionym prawem międzynarodowym, włączając w to agentów dyplomatycznych (1973);
- przedstawicielstwa państw w ich relacjach z GO's o charakterze uniwersalnym (1975);
- morza (1982);
- sukcesji archiwów, długów i majątku (1983);
- użytkowania wód wewnętrznych dla celów innych niż żegluga (1997);

Aktualnie prowadzone prace dotyczą m.in., opieki dyplomatycznej, aktów jednostronnych państw.

Jeżeli zatem pytamy, kto jest ustawodawcą międzynarodowym ?

Państwa są jednocześnie twórcą reguł i głównym ich adresatem.

W Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych (od 1945 roku) zarejestrowano (art. 102 Karty NZ) i opublikowano (w: *United Nation Treaty Series*) ponad 158 000 umów międzynarodowych w ponad 2 200 woluminach.

Z faktu rozproszenia procesu stanowienia prawa międzynarodowego wynikają trzy ważne konsekwencje:

1. tworzone w 'różnych miejscach' reguły są ekwiwalentnej wagi;
2. ekwiwalentnej wagi są wobec siebie reguły *pierwotne* i *wtórne*;
3. źródła prawa międzynarodowego (umowy, normy zwyczajowe i inne) są również ekwiwalentnej wagi i znaczenia;

(II) Sędzia międzynarodowy / sąd międzynarodowy

Sąd (trybunał) międzynarodowy to:

- ciało grupujące sędziów, stałe lub zwoływanego *ad hoc*.
- uprawnione na podstawie konstytuującego sąd statutu do rozstrzygnięcia sporów (*jus dicere*) na podstawie prawa międzynarodowego;
- procedującego wg procedury gwarantującej równość stron w postępowaniu i kolegialne podjęcie decyzji, która jest *res iudicata*.

Stronami sporu są państwa lub państwo z jednej strony, z drugiej zaś GO's, NGO's lub jednostka.

Sądownictwo nie jest obowiązkowe. Każde postępowanie wymaga zgody państw (*Par in parem non habet imperium*), zgody wszystkich zainteresowanych.

Międzynarodowy porządek prawny charakteryzuje zatem nie tyle brak sądownictwa, ile brak obowiązkowego sądownictwa.

„Społeczność międzynarodowa potrzebuje pokoju. Społeczność międzynarodowa potrzebuje sądów. Potrzebuje sądów świadczących o prawie.” (Guillaume)

Należy zauważyć i podkreślić także, że w obrębie społeczności suwerennych państw aplikowane są poza sądowymi jeszcze inne istotnie zróżnicowane (i efektywne) – dyplomatyczne - mechanizmy rozstrzygnięcia sporów.

(III) Międzynarodowy żandarm

A. Działania indywidualne

„(...) w obecnym stanie prawa międzynarodowego, abstrahując od szczegółowych zobowiązań wynikających z konkretnych traktatów, a szczególnie zaś mechanizmów ustanowionych w ramach organizacji międzynarodowych, każde państwo ocenia samo swoją sytuację prawną w relacji wobec innych państw. Obecnie, w sytuacji która stanowi jego zdaniem naruszenie międzynarodowego zobowiązania przez inne państwo, ma ono prawo, z zastrzeżeniem nakazów płynących z generalnych reguł prawa międzynarodowego dotyczących stosowania przymusu zbrojnego, działać na rzecz poszanowania swego prawa podejmując stosowne środki przymusu.” (wyrok arbitrażowy w sprawie Francja v. US, 1978)

O ile odwoływanie się do samopomocy jest w krajowym porządku prawnym jest wyjątkiem od reguły – od sankcjonowania zachowań niezgodnych z prawem jest sąd i policja...

...o tyle w międzynarodowym porządku prawnym odwoływanie się do samopomocy jest regułą.

Aktem samopomocy jest akt stosowania represalii

Represalia to: reakcja państwa polegająca na wstrzymaniu aplikowania wiążących go norm prawa międzynarodowego w relacjach z państwem, które podjęło wobec niego zachowania bezprawne.

Czy to zdecentralizowane, samodzielne 'policyjne' działanie państw – wymierzanie sprawiedliwości „na własną rękę” nie wiedzie ku nieuchronnej anarchii, a tym samym zaprzecza istnieniu międzynarodowego porządku prawnego ?

Wyroki w sprawach: *Odpowiedzialności Niemiec z tytułu szkód wywołanych w koloniach portugalskich w Afryce Pd. – incydent w Naulilaa z 31 lipca 1928 roku i Odpowiedzialności Niemiec za czyny popełnione po 31 lipca 1914 wobec Portugalii nie uczestniczącej w wojnie – sprawa Lysne 30 czerwca 1930 roku.*

Z obu sentencji wynika, że represalia są uprawnione jeśli są odpowiedzią na zachowanie bezprawne. Jednakże odpowiedź musi spełniać pewne warunki.

Warunki następujące:

- odpowiedź musi być skierowana, wyłącznie przeciwko sprawcy bezprawnego zachowania;
- nie może przekraczać pewnej proporcji w relacji do zachowania bezprawnego;
- środek musi być podjęty w sytuacji konieczności, tzn. w sytuacji w której niemożliwym jest uzyskanie satysfakcji w inny sposób;
- wszelkie inne próby eliminacji uszczerbku wywołanego bezprawnym zachowaniem okazały się bezowocne;

Te wymagania po latach zostały powtórzone i uzupełnione w projekcie konwencji o odpowiedzialności państwa przedłożonej przez Komisję Prawa Międzynarodowego NZ (2001), a przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne NZ w 2004 roku.

Oto one:

Represalia podjęte zostają „w celu spowodowania, aby państwo nimi objęte postępowało zgodnie z ciężącymi na nim zobowiązaniami (...);”

Represalia są limitowane w czasie „dotyczą czasu niewykonywania międzynarodowych zobowiązań przez państwo nimi objęte”;

Represalia są aplikowane w taki sposób „aby umożliwić wznowienie wykonywania przedmiotowych zobowiązań.”

Represalia nie mogą godzić, ani naruszać:

- * zobowiązania art. 2 § 4 Karty NZ formułującego zakaz używania lub grożenia użyciem siły;
- * zobowiązań stojących na straży podstawowych praw człowieka;
- * zobowiązań prawa humanitarnego - (prawo genewskie);
- * zobowiązań innych, stanowionych normami imperatywnymi powszechnego prawa międzynarodowego;

Represalia muszą pozostawać w relacji proporcjonalnej do naruszenia. Ta „proporcjonalność” jest opisana w sposób następujący: „Środki przymusu muszą być zrównoważone z doznanym uszczerbkiem, mając na uwadze powagę aktu bezprawnego i przedmiotowe prawa.”

Kryterium proporcjonalności reakcji represyjnej – przykłady.

W 1978 roku trybunał arbitrażowy rozstrzygał spór między Francją a Stanami Zjednoczonymi. Strony zawarły umowę – porozumienie lotnicze. W trakcie jej obowiązywania, Francja odmówiła amerykańskim

przewoźnikom prawa zmiany rozmiarów samolotów obsługujących ruch między Paryżem a Londynem w ramach uzgodnionego połączenia Paryż – USA. Połączenie to, lot na uzgodnionej trasie, miał obsługiwać zdaniami strony francuskiej zgodnie z umową, jeden („duży”) samolot pokonujący tę trasę. Wg strony amerykańskiej realizacja części lotu na trasie USA – Paryż (Paryż – USA) na odcinku Londyn – Paryż (Paryż – Londyn) przez mniejsze samoloty przewoźników amerykańskich była uzasadniona ekonomicznie. Uzasadniona, ograniczoną liczbą pasażerów udających się z USA via Londyn do Paryża. Strona francuska protestując przeciwko zmianie formatu samolotów była zdania, że zgoda na zmianę rozmiaru samolotów (z „większego” na mniejszy (-e)) pozwalała na transfer większej ilości pasażerów generalnie z terytorium Francji do Londynu, kosztem linii francuskich, a w konsekwencji również na relatywnie ‘pełną’ obsadę lotów amerykańskich przewoźników z Londynu do USA, kosztem bezpośrednich połączeń Paryża z USA realizowanych przez przewoźnika francuskiego - Air France. Wobec kategorycznej postawy strony francuskiej odmawiającej zgody na zmianę formatu samolotów, w odpowiedzi Stany Zjednoczone zawiesiły niektóre połączenia Air France w obrębie Stanów Zjednoczonych. W istocie „rekompensując” w ten sposób straty przewoźników amerykańskich na trasie USA – Paryż (Paryż – USA).

Strony weszły w spór i poddały tenże rozstrzygnięciu komisji arbitrażowej. Nim doszło do jego rozstrzygnięcia Trybunał rozważał, czy reakcja Stanów Zjednoczonych była legalna. Uznał legalność podjętych środków i uzasadnił ich podjęcie potrzebą przywrócenia przez ich zastosowanie równowagi w pozycji stron w momencie jego rozstrzygnięcia. A więc uznał legalność podjętego środka i uznał jego stosunkowość, proporcjonalność.

Innym przykładem działań represyjnych była reakcja Stanów Zjednoczonych po zajęciu ambasady USA w Teheranie i wzięciu personelu placówki jako zakładników przez formacje rewolucyjne (1979 r.). Rząd USA doprowadził do zablokowania kont bankowych Iranu i innych jego aktywów na terenie Stanów Zjednoczonych – co wydaje się być reakcją proporcjonalną; podjął także nieudaną próbę odbicia zakładników, wysyłając *marines*, których część zginęła w katastrofie helikoptera na terytorium Iranu – ta reakcja była nie tylko nieproporcjonalna, ale w dominującej opinii nieuprawniona (art. 2 § 4 Karty NZ - ?).

Praktyka ich stosowania

Najbardziej aktualnym przykładem stosowania *represalii* (medialnie opisywanych terminem ‘sankcji’) są reakcje Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej na bieg zdarzeń na Ukrainie: (1) doby Majdanu oraz (2) aktu siłowej aneksji Krymu przez Rosję (03.2014) i wspierania przez Federację Rosyjską separatystycznych działań na wschodniej Ukrainie.

To sektorowe *represalia* (‘sankcje’) stosowane są samodzielnie, lecz równolegle przez USA (decyzją Prezydenta) i UE (decyzjami – Rady/Komisji/ambasadorów – UE) wobec Federacji Rosyjskiej. W pierwszym etapie (03.2014) polegały (i polegają póki co (2016)) na zablokowaniu prawa wjazdu wskazanym stosownymi listami osobom w obszar UE i zamrożeniu ich aktywów ulokowanych w bankach UE. W drugim (07.2014) zaś polegały (i polegają póki co (2016)) na nałożeniu embarga na broń, ograniczenie przepływu kapitału, technologii i sprzętu podwójnego zastosowania (cywilnego i wojskowego).

Retorsje natomiast to; są środkiem przymusu, które podejmuje państwo wobec innego państwa w odpowiedzi na skierowane przeciwko niemu kroki, jakkolwiek legalne to jednak dokuczliwe, pozbawione kurtuazji i nieprzyjazne.

Przykłady:

- analogiczna co do dolegliwości odpowiedź państwa na ograniczenia w ruchu osobowym wywołane wprowadzeniem bardziej restryktywnej polityki wizowej przez państwo X;
- odpowiedź państwa na uznanie członka jego personelu dyplomatycznego za *persona non grata* lub uznanie członka jego personelu dyplomatycznego za osobę niepożądaną przez państwo przyjmujące, lub w relacjach dwustronnych odwołanie ambasadora, będące następstwem uczynienia tego przez państwo X;
- wydalenie, w trybie nagłym, pilnym, obywateli państwa obcego, którzy uchybili regulacjom imigracyjnym, na podobne postępowanie państwa X;
- ograniczenie stosunków handlowych, ekonomicznych: np. cofnięcie klauzuli najwyższego uprzywilejowania w obrocie handlowym przez USA Polsce (PRL) po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce w 1981 roku, czy też nałożenie handlowego embarga – np. wprowadzenie zakazu eksportu zboża z USA do ZSRR po wkroczeniu wojsk sowieckich do Afganistanu w 1979 roku;
- zahamowanie procedury ratyfikacyjnej ważnego dla państwa X traktatu;

- bojkot Igrzysk olimpijskich w 1980 roku w Moskwie i 1984 w Los Angeles.

Każda z takich decyzji jest (była) decyzją legalną, lecz „nieprzyjazną” podejmowaną w odpowiedzi na zachowanie zgodne z prawem, lecz „nieprzyjazne”.

B. Działania zbiorowe, kolektywne

Społeczność międzynarodowa może reagować na akt naruszenia prawa zbiorowo, kolektywnie, w sposób zorganizowany.

Działanie polega na nałożeniu – w przyjętej kolektywnej formule - sankcji na naruszciciela prawa.

O nałożeniu sankcji decydują państwa niezaangażowane bezpośrednio w spór. Społeczność międzynarodowa może zatem pełnić rolę ‘żandarma’.

Szczególnym tego wyrazem jest mechanizm sankcji zbiorowych przewidziany Kartą Narodów Zjednoczonych.

Rozdz. I, Cele i zasady, Artykuł 1 „Narody Zjednoczone dążą do następujących celów:

1. Do utrzymywania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego; w tym celu będą one podejmowały skuteczne zbiorowe środki dla zapobiegania i usuwania gróźb przeciwko pokojowi i dla uchylania aktów agresji lub innych zamachów przeciwko pokojowi (...)

Art. 24 Karty NZ - „W celu zapewnienia szybkiej i skutecznej reakcji ONZ członkowie nakładają na Radę Bezpieczeństwa główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz uznają, że Rada Bezpieczeństwa działa z tytułu tej odpowiedzialności z ich ramienia.”

Art. 25 Karty NZ - „Członkowie Narodów Zjednoczonych zgadzają się przyjmować i wykonywać decyzje Rady Bezpieczeństwa zgodnie z niniejszą Kartą.”

Rada Bezpieczeństwa – to zatem strażnik pokoju - 5 stałych + 10 niestałych członków; członkowie niestali na zasadzie rotacji wybierania na kadencje 2 letnie.

Sygnalizowane art. 1 „zbiorowe środki dla zapobiegania i usuwania gróźb przeciwko pokojowi i dla uchylania aktów agresji lub innych zamachów przeciwko pokojowi (...)” precyzuje rozdział VII Karty NZ, zatytułowany -

„*Akcja w razie zagrożenia pokoju, naruszenia pokoju i aktów agresji*”

Art. 39 „Rada Bezpieczeństwa stwierdza istnienie zagrożenia lub naruszenia pokoju bądź aktu agresji oraz udziela zaleceń lub decyduje, jakie środki należy zastosować w myśl artykułów 41 i 42 w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”.

Podjęcie wiążącej – formalnie - decyzji uzasadniającej podjęcie przez RB działań w rozumieniu art. 39 musi spełniać wymagania określone art. 27 Karty – ściślej art. 27.3.

Art. 27 stanowi on że:

„ 1. Każdy członek Rady Bezpieczeństwa ma jeden głos.

2. Decyzje RB w sprawach proceduralnych zapadają (p.m.), jeżeli oświadczą się za nimi głosy dziewięciu członków Rady.

3. Decyzje RB we wszystkich innych sprawach (p.m.) zapadają, jeśli oświadczą się za nimi głosy dziewięciu członków, włączając w to zgodne głosy wszystkich członków stałych (...).”

„*Wszystkie inne sprawy*” – to medialnie nagłaśniane debaty RB.

Kilka uwag o praktyce podejmowania decyzji w łonie RB w ‘*wszystkich innych sprawach*’.

- Podejmując decyzję 17 marca 2011 roku ‘w sprawie Libii’ odnotować można dość charakterystyczny układ głosów, mając na uwadze wymogi formalne sygnalizowane art. 27.3. Karty.

Za przyjęciem rezolucji nakładającej sankcje (m.in., polegające na wprowadzeniu strefy zakazu lotów nad Libią, nałożeniu na strony konfliktu embargo na broń, czy też zastosowanie sankcji zlokalizowanych (*targeted sanctions*) wymagających od członków ONZ zamrożenia zasobów finansowych (osób i agend kontrolowanych przez Muamara Kadhafiego) i zablokowania możliwości przemieszczania się wskazanych rezolucją indywidualnych podmiotów (funkcjonariuszy reżimu) głosowało 10 państw – wstrzymało się od głosu 5 państw: Rosja, Chiny, Niemcy, Brazylia i Indie. Uchwała-decyzja RB przyjęta została z pełnym skutkiem dziesięciu głosami. Układ głosów sygnalizowano w następujący sposób - 10 do 0.

Wstrzymanie się od głosu, jak i (lub) nieobecność stałego członka w toku przyjmowania rezolucji wymagającej kwalifikowanej większości głosów, w tym 5 głosów stałych członków Rady nie wpływa na ważność podjętej (także pod jego nieobecność) decyzji.

- Odnotować należy także, że od chwili rozpoczęcia prac RB (1945) do lipca 2015 r. stali członkowie użyli weta 236 razy. Najczęściej na linii czasu używała go Rosja (ZSRS) – 103 razy, a następnie Stany Zjednoczone – 79 razy. Wielka Brytania i Francja użyły weta odpowiednio 29 i 16 razy, zaś Chiny (w tym ChRL) zaledwie 9 razy.

- Aktualnie najbardziej spektakularnym blokowaniem procesu podejmowania decyzji w łonie RB jest veto Rosji i Chin w sprawie Syrii i trwającego tam konfliktu od 2011 roku.

Karta wyróżnia, co sygnalizuje tytuł rozdziału VII – materialnie (owe ‘*wszystkie inne sprawy*’) - trzy przypadki, uzasadniające podejmowanie przez RB działań - jest nim wystąpienie stanu:

- zagrożenia pokoju;
- naruszenia pokoju;
- aktu agresji;

Dokumenty międzynarodowe definiują jedynie „akt agresji” – powszechnie aprobowaną jego definicję - definicję Agresji zawiera rezolucja Zgromadzenia Ogólnego NZ nr 3314, z 14 grudnia 1974 roku.

Najczęściej przywoływaną przyczyną reakcji RB były (są) dotąd sytuacje *ad hoc* kwalifikowane przez nią, jako akty „zagrożenia pokoju”.

Są nimi sytuacje będące następstwem:

- zbrojnych konfliktów wewnętrznych;
- pogwałcenia (podstawowych) praw człowieka i prawa humanitarnego;
- naruszenia zasad rządów demokratycznych;
- aktów terroryzmu;
- potrzeby kontroli zbrojeń;

konflikty zbrojne wewnętrzne; konflikt i pierwsza wojna w obrębie Palestyny w 1948 roku; Bałkany w początkach roku 1991 (‘rozpad’ Jugosławii) ; wojny domowe w Liberii, Angoli, Rwandzie, Burundi, Zairze, Albanii, Centralnej Republice Afryki, Sierra Leone, Timorze

Wschodnim – w drugiej dekadzie XXI wieku zaś konflikty domowe w Libii, Somali, Wybrzeżu Kości Słoniowej, Demokratycznej Republice Kongo ...

pogwałcenia (podstawowych) praw człowieka i prawa humanitarnego; to 1965 potępienie jednostronnej deklaracji niepodległości w Rodezji Południowej (byłej kolonii brytyjskiej) przyjętej przez białych kolonistów, negujące prawo rdzennej większości do samostanowienia; lata 90' – represje rządu Saddama Hussaina p-ko Kurdom; przypadek rozpadu struktur państwowych w Somalii – „Rozmiar ludzkiej tragedii... stanowi zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.”; Rwanda/Wschodni Zair (konflikty etniczne – Hutu/Tutsi).

naruszenia zasad rządów demokratycznych; Haiti w 1994 roku niedopuszczenie do władzy rządu wybranego w demokratyczny sposób; Sierra Leone w 1997 roku, wymuszenie na wojskowej juncie przejmującej władze w drodze zamachu stanu, powrotu do formuły rządów demokratycznych i powrotu wygnanego rządu.

akty terroryzmu – przypadki niewystarczającego współdziałania państw w zwalczaniu terroryzmu, przypadek nie wydania przez Libię na wniosek USA i Wielkiej Brytanii prawdopodobnych sprawców zamachu na samolot Pan-Am nad Lockerbee; zachowania rządów Sudanu (1996) i Afganistanu (2001) odmawiające państwom występującym z wnioskami ekstradycyjnymi, ekstradycji osób podejrzanych o dokonywanie aktów terrorystycznych a przebywających na ich terytorium.

potrzeba kontroli zbrojeń – RB w 1992 roku, wyraziła pogląd, iż „(...) rozpowszechnianie wszelkiej broni masowej zagłady stanowi akt zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.” – sankcje – mające na celu zapobieżenie rozprzestrzeniania broni nuklearnej - wobec Korei Północnej (2006, 2009, 2013, 2016); wobec Iranu (2007).

SANKCJE NIEWOJSKOWE

Art. 41 Karty NZ

„RB może zdecydować, jakie środki nie wymagające użycia siły zbrojnej należy zastosować dla skutecznego przeprowadzenia jej decyzji (...) Środki te mogą obejmować zupełne lub częściowe **przerwanie stosunków gospodarczych** oraz **komunikacji**: kolejowej, morskiej, lotniczej, pocztowej, telegraficznej, radiowej i innej, jak również **zerwanie stosunków dyplomatycznych**.”

SANKCJE WOJSKOWE

Art. 42 Karty NZ

„Jeśli RB uzna, że środki przewidziane w art. 41 mogłyby być niedostateczne lub się takimi okazały, może ona przeprowadzić akcję wojskową – siłami powietrznymi, morskimi i lądowymi – jaką uzna za konieczną do utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Akcja ta może obejmować demonstrację, blokadę i inne operacje sił zbrojnych, powietrznych, morskich lub lądowych członków organizacji Narodów Zjednoczonych.”

Jak wygląda praktyczna realizacja dyspozycji art. 41 i 42 Karty ?

(I) **Mechanizm sankcji nie-wojskowych:**

- przez pierwszych lat 20 w ogóle nie funkcjonował (1945-1965);
- następnie do roku 90 aplikowany był dwa razy – w 1965 roku embargo ekonomiczne wymuszające ustąpienie rządów *Iana Smith'a* w Rodezji Pn., i w 1974 roku – embargo handlowe, obejmujące później handel bronią – (do 1994);
- po 1989 roku stosowanie sankcji nie-wojskowych staje się praktyką daleko częstszą niż przed tą datą.

Klasyczne sankcje - sankcje ekonomiczne, komunikacyjne i polityczne - są stosowane.

Aplikowane są jednak także sankcje niewojskowe inne, niż wymienione w art. 41 Karty NZ:

(1) Stanowią one 'dodatkowe' zobowiązania (ciężary) po stronie państwa, które „zagroziło pokojowi” np.:

- zobowiązanie Iraku do zniszczenia pewnych rodzajów uzbrojenia;
- zobowiązanie serbskich Bośniaków do przyjęcia terytorialnych rozwiązań, które sankcjonował układ w Dayton (1995);
- wydanie osób, funkcjonariuszy podejrzanych o prowadzenie działalności terrorystycznej;
- ustanowienie międzynarodowych trybunałów karnych dla byłej Jugosławii (25.05.1993) i Rwandy (8.11.1994);
- ustanowienie struktur administrujących danym terytorium;

Przykładem ustanowienia *struktur administrujących danym terytorium* jest ustanowienie w Kosowie tymczasowej administracji NZ (rezolucja RB nr 1244 z 9 czerwca 1999).

Kosowo – prowincja Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii - SFRJ) - 10 887 km²; w 1991 roku – około 2 mln mieszkańców (90% Kosowarzy). Prowincja autonomiczna SFRJ od 1974. Zniesienie autonomii Kosowa przez władze w Belgradzie następuje w 1990 roku. Kolejne rządy SFRJ wykluczające kosowską autonomię doprowadzają do otwartego konfliktu serbsko-kosowskiego (w latach 1987-1999).

Próba zakończenia konfliktu to traktat przedłożony do podpisu w Rambouillet 23.02.1999 roku. „Interim agreement for peace and self-government in Kosovo” Strony traktatu to: SFRJ, Republika Serbii i reprezentanci Kosowarów, a także gwaranci jego aplikacji: UE, Federacja Rosyjska i USA. Porozumienie (traktat) zostaje odrzucony przez SFRJ i Serbów (Miloszevic). Następstwem odrzucenia traktatu podjęcie akcji wojskowej przez siły NATO. Naloty na Serbię trwały od 23.03.1999 roku do 10.06.1999 roku.

Pod koniec maja 1999 roku zawarte zostało porozumienie pokojowe pomiędzy SFRJ a NATO i Federacją Rosyjską. W tle porozumienia wcześniej przyjęta Deklaracja zasad rozwiązania konfliktu w Kosowie przyjęta przez ministrów spraw zagranicznych państw G-8 - 6.05.1999 roku.

W następstwie zawarcia porozumienia pokojowego – i ustaleń G-8 - nastąpiło przyjęcie 10.06.1999 roku przez RB rezolucji nr 1244 (1999).

Na podstawie rezolucji RB zdecydowano, w celu przywrócenia stanu pokoju w Kosowie m.in. o,

„(...) ustanowieniu w Kosowie efektywnej międzynarodowej cywilnej i wojskowej (security) obecności, aprobowanej przez Narody Zjednoczone, zdolnej do zagwarantowania osiągnięcia założonych celów”.

Zadania postawione przed *UN Interim Administrative Mission in Kosovo* (UNMIK) (rez. RB 1244(1999) – a więc tymczasową administracją NZ - były następujące:

- promować powstawanie struktur samorządowych (provisional institutions of self-government (PISG));
- wykonywać podstawowe zadania administracyjne

- wspierać odbudowę infrastruktury prowincji, jak o nieść i organizować pomoc humanitarną;
- utrzymywać ład i porządek;
- zabezpieczać powrót uchodźców i IDP's (Internal Displaced Persons);
- przenosić na PISG kompetencje UNMIK;
- działać na rzecz określenia przyszłego statusu Kosowa;
- czuwać na przeniesieniem uprawnień PISG na instytucje powstałe w wyniku ostatecznych politycznych ustaleń w przedmiocie przyszłego statusu Kosowa.

Koszty misji – UN w Kosowie – 2000 r. = 380 mln \$; 2003 r. = 273 mln \$

(2) Sankcje niewojskowe inne, niż wymienione w art. 41 Karty NZ, są aplikowane aplikowane w sytuacji 'zagrożenia pokoju' źródłem którego jest postępowanie podmiotu innego (!!!) niż podmiot państwowy.

Akty piractwa w rejonie tzw. Rogu Afryki. Akty dokonywane na komunikacyjnych szlakach morskich w sąsiedztwie 'upadłego państwa' jakim jest Somalia. Sytuacja (w) Somalii generalnie była przedmiotem licznych rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ (począwszy od roku 1992. Problem pirackich napaści staje się „sam w sobie” przedmiotem zainteresowania Rady od 2008 roku. Wyrazem tego kolejne rezolucje nr 1816, 1838, 1846, 1851 (2008), 1897 (2009), 1918 (2010) – kwalifikujące akty piractwa jako stan „zagrożenia światowego pokoju i bezpieczeństwa” (rozdz. VII). Z uwagi na skalę i eskalację aktów napaści, Rada Bezpieczeństwa legitymizowała kolejnymi rezolucjami podejmowanie przez zainteresowane państwa działań antypirackich nie tylko na morzu pełnym, lecz również w obrębie somalijskich wód terytorialnych, a następnie autoryzowała także „podejmowanie wszelkich niezbędnych antypirackich kroków” na lądzie (statuując wszakże po stronie zainteresowanego państwa obowiązek notyfikacji o podjętych krokach somalijskiemu Rządowi Tymczasowemu). Rezolucja – nr 1976 przyjęta 11 kwietnia 2011 – ponownie wzywała członków ONZ do podejmowania działań prowadzących do karania pojmanych piratów na wodach okalających Róg Afryki zgodnie z ich porządkiem prawnym.

(3) Tradycyjnie sankcje nakładane są na państwa. Od pewnego czasu (1997-1998) RB nakłada sankcje także na niepaństwowe podmioty. Przyczyną tego jest generalna konstatacja faktu wywoływania sankcjami (również) negatywnych następstw wobec „Bogu ducha winnej” ludności cywilnej, jak i państw trzecich. Ta okoliczność stała się przyczyną wypracowania sankcji opisywanych pojęciem '*targeted*' sanctions lub '*smart*' sanctions. Będących próbą limitowania, eliminacji sygnalizowanych negatywnych następstw. Przykładami takiej kategorii sankcji są m.in., sankcje finansowe polegające na zamrożeniu finansowych aktywów osób lub innych 'imiennie' określonych decyzją Rady podmiotów (*assets freeze*); blokadzie dostępu na terytorium państw stron ONZ wskazanych imiennie osób (*travel ban*); zapobiegania dostarczania broni i wszelkiego rodzaju militarnego wsparcia wskazanym imiennie podmiotom – w objętej sankcjami przestrzeni - (*arms embargo*).

Operacyjnym jej przykładem rezolucja RB nr 1988 i 1989 (17.06.2011) rozszerzająca budowany przez RB od 1999 roku system sankcji skierowany przeciwko Al-Kaidzie i Talibom. Rezolucje wskazują na podmioty objęte sankcją, imiennie je wymieniając i charakteryzując na tzw. *Al-Qaida Sanctions List*.

Inicjację praktyki nakładania tego typu sankcji łączy się z rezolucjami nakładającymi je na określony krąg podmiotów będący stroną konfliktu (wojny domowej) w Angoli, na tzw. UNITA stroną konfliktu (rez. nr 1127 (1997) i nr 1173, 1177 (1998).

(II) – Mechanizm sankcji wojskowych

W pierwszej połowie lat 90 sankcjom ekonomicznym towarzyszyło podejmowanie operacji wojskowych (Irak w 1991 roku, Haiti w 1994 roku); potem – za sprawą porażki akcji w

Somalii (1993-95) – nastąpiło ich ograniczenie. Czy były to sankcje wojskowe w rozumieniu Karty ?

Wg Karty, aby można było je przeprowadzić trzeba, aby „(...) wszyscy członkowie NZ oddali do dyspozycji RB, na jej żądanie i stosownie do specjalnego układu lub specjalnych układów... siły zbrojne (...)” – Art. 43 Karty NZ.

Układów do chwili obecnej nie podpisano.

(1) Rezolucja RB nr 678 z 29 listopada 1990 roku – ‘pierwsza’ wojna iracka.

„RB (...) Upoważnia Państwa Członkowskie współdziałające z rządem Kuwejtu, jeśli do 15 stycznia 1991 roku Irak nie wykona podjętych dotąd rezolucji (...) do użycia wszelkich koniecznych środków, aby zapewnić poszanowanie i zastosowanie stosownych rezolucji (...) jak i ustanowić pokój i bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie”.

Rezolucja nr 678 nie wyjaśniła jaka jest podstawa prawna podjętej decyzji.

Podobne decyzje – bez wskazywania podstawy prawnej – ‘wszelkich koniecznych środków’ (tj. użycia siły/sankcji wojskowych) zostały podjęte przez RB w przypadku podjętych przez państwa członkowskie interwencji w: Somalii, Bośni, Haiti, Rwandzie, Zairze, Albanii, Afryce Centralnej, Kosowie i Wschodnim Timorze.

Efektywność rozdz. VII Karty NZ w tym zakresie była pochodną zgody RB, zgody (współdziałania) wielkich mocarstw.

(2) Podjęcie akcji wojskowej przez siły NATO w Kosowie 23.03.1999 aktem zgody 5 mocarstw nie było. Brak autoryzacji RB dla działań NATO. Działanie kwalifikowane były jako „nielegalne, choć uprawnione („*illegal, but legitimate*)”.

(3) Podjęcie akcji wojskowej przez koalicję (USA, Wielka Brytanię...) 20.03.2003 w Iraku (‘druga’ wojna iracka). Brak również autoryzacji RB dla podjętych działań. Oceny prawne i polityczne podjętych działań wojskowych skrajnie rozbieżne.

(4) Natomiast rezolucja RB nr 1973 z 17 marca 2011 roku stanowiąca podstawę samodzielnych działań wojskowych państw, a następnie Paktu Północnoatlantyckiego w Libii – jest analogiczną w swym ‘operacyjnym’ przesłaniu do przywołanej (pkt.1) rezolucji RB nr 678.

Stwierdza ona, iż „RB (...)

4. Upoważnia Państwa Członkowskie (...) działające samodzielnie, w strukturach organizacji regionalnych lub na gruncie takich porozumień, do podjęcia wszelkich koniecznych środków (...) dla ochrony ludności cywilnej lub zamieszkałych przez nią terenów przed groźbą ataku na terytorium Arabskiej Libijskiej Jamahiryi (...) wykluczając okupację wojskowa w jakiegokolwiek formie jakiegokolwiek części libijskiego terytorium (...)”

10. Dlaczego suwerenne państwa, nie mając nad sobą „żandarmerii”, mają zdecydowanie silne poczucie obowiązku kierowania się regułami prawa międzynarodowego, przestrzegania międzynarodowych zobowiązań ?

Art. 9 Konstytucji RP - **„Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego.”**

W sprawie statku Lotus (1927) STSM stwierdził:

„Reguły prawa wiążące państwa (...) wynikają z ich nieskrępowanej woli i zostały wyrażone w konwencjach jak i zwyczajach powszechnie przyjętych, wyrażających zasady prawa”.

Przystąpienie do konwencji, czy też związania się normami prawa zwyczajowego lub innymi jego regułami – jest postrzegane jako akt, który poprzedza, skrupulatna kalkulacja opłacalności, wnikliwy szacunek zysków i strat jaki niesie za sobą związanie się normą.

Nie można uzyskać korzyści jednostronnych.

Korzyściom towarzyszą ciężary.

Reżim – traktatowy, zwyczajowy - równomiernie dzieli uprawnienia i obowiązki.

W tle wszelkiej konfiguracji uprawnień i obowiązków – zasada WZAJEMNOŚCI.

Moc wiążąca przyjętych reguł – ZA ZGODĄ ZAINTERESOWANYCH - nie zależy od zgodności ich treści z jakimikolwiek zewnętrznymi wymaganiami.

Takie założenie – jako jedynie tłumaczące moc obowiązywania reguł prawa międzynarodowego – prowadzi wszakże do nie dających się zaakceptować wniosków:

Takich oto, że:

do chwili, w której państwa nie związują się jakimś zbiorem reguł wszelkie ich działania w obszarach nie normowanych prawem traktatowym lub zwyczajowym są dozwolone;

lub wniosku jeszcze dalej idącego, że:

w sposób dowolny w istocie kształtują państwa – zgodnie ze swoją wolą - reguły w danej dziedzinie obrotu (nieograniczona niczym swoboda kontraktu).

Doświadczamy, że istnieje pewien zbiór reguł, który jest (musi być) skuteczny wobec każdego państwa, a który wyklucza wolną – dowolną - grę państwowych interesów – w myśl reguły „wiąże mnie tylko to na co się godzę”.

Doświadczenie potwierdza potrzebę kierowania się w relacjach międzynarodowych poczuciem „sprawiedliwości”, postrzeganej jako zespół kryteriów moralnych, etycznych, których moc w kształtowaniu relacji międzynarodowych jest absolutnie konieczna.

Działanie w dobrej wierze; *Pacta sunt servanda*; Obowiązek naprawienia szkód wyrządzonych bezprawiem; Prawo do samoobrony; Poszanowanie integralności psychofizycznej osoby ludzkiej – są tego refleksem.

9.1. Źródło reguł ?

- (i) Naturalny porządek rzeczy;
- (ii) Wola Państw;

Reguły ‘naturalnego porządku rzeczy’ wprowadzone w obręb prawa pozytywnego pełnią rolę miernika oceny zgodności prawa pozytywnego z poczuciem sprawiedliwości.

„Trudno jest wyobrazić sobie jakkolwiek społeczność, czy to złożoną z jednostek, czy też państw, której prawo zupełnie by nie ograniczało swobody kontraktu. W każdej cywilizowanej zbiorowości istnieją jakieś normy prawne i jakieś zasady moralne, których prawo zabrania jednostkom ignorować lub też zmieniać swoimi umowami.” (McNair).

9.2. Praktyka ?

„Nie mamy żadnych wahań aby dojść do następującego wniosku, jeśli Laval lub ambasador rządu Vichy w Berlinie zawarł jakiegokolwiek porozumienie dotyczące wykorzystania francuskich jeńców wojennych w przemyśle niemieckim, porozumienie tego rodzaju byłoby w sposób oczywisty sprzeczne z dobrymi obyczajami (*contraire aux bonnes moeurs*) i, oprócz tego, nieważne”. (*United States v. Krupp and others*, 1948);

Konstrukcja norm *ius cogens* – przyjęta w konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów w 1969 roku.

art. 53 Traktaty sprzeczne z imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego (*ius cogens*)

„Traktat jest nieważny (*ex tunc*), jeżeli w chwili jego zawarcia jest sprzeczny z imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego. W rozumieniu niniejszej konwencji imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego jest norma przyjęta i uznana przez międzynarodową społeczność państw jako całość za normę, od której żadne odstępstwo nie jest dozwolone i które może być zmieniona jedynie przez późniejszą normę postępowania prawa międzynarodowego o tym samym charakterze”. (87/8/12)

Art. 64 Powstanie nowej imperatywnej normy powszechnego prawa międzynarodowego (*ius cogens*)

„Jeżeli powstanie nowa imperatywna norma powszechnego prawa międzynarodowego, jakiegokolwiek istniejący traktat sprzeczny z tą normą staje się bezskuteczny (*ex nunc*) i wygasa”. (84/8/16)

(I) Przykłady norm *ius cogens* – ujawnione w toku prac nad Konwencją wiedeńską o prawie traktatów (1969), opinie uczestniczących w pracach prawników/ekspertów (w nawiasie liczba wskazań na rzecz takiego charakteru wskazanej normy lub zbioru norm):

Karta NZ (7); Art. 1 Karty NZ (6); Art. 2 Karty NZ (10); zakaz użycia siły (9); poszanowanie suwerennej równości państw (7); zakaz niewolnictwa (9); zakaz ludobójstwa (7); zakaz dyskryminacji rasowej (2); zasady traktowania ofiar wojny (3); zakaz piractwa (4); zasada wolności mórz (1) główne zasady prawa dyplomatycznego i konsularnego (1).

(II) Orzecznictwo MTS

- Wyrok MTS w sprawie *Barcelona Traction Light & Power Company* (1970);

„Rozróżnienie zasadniczej natury (...) musi być uczynione między zobowiązaniami państw wobec całej społeczności międzynarodowej i tymi, które powstają w relacji wobec innego państwa (...) Z natury swojej te pierwsze dotyczą wszystkich państw. Mając na uwadze ich znaczenie, wszystkie państwa mogą być uważane za posiadające interes prawny w tym, aby były one przestrzegane; zobowiązania o które chodzi to zobowiązania erga omnes (...) we współczesnym prawie międzynarodowym zobowiązania te wynikają na przykład z postawienia poza prawem aktów agresji i ludobójstwa, a także zasad i norm

dotyczących praw fundamentalnych jednostki ludzkiej, włączając w to ochronę przed niewolnictwem i dyskryminacją rasową”

- Opinia doradcza MTS w sprawie legalności użycia lub groźby użycia broni nuklearnej (1996).

Refleksja Trybunału dotyczyła charakteru następujących zasady międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych.

- A. Zasady zakazującej nieograniczonego wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi
- B. Zasady stanowiącej o obowiązku ochrony ludności cywilnej i obiektów cywilnych w toku prowadzonych działań wojennych

A. Zasada zakazującej nieograniczonego wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi

Regulamin praw i zwyczajów wojny lądowej (IV konwencja Haska 1907)

Art. 22 „Strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi”.

Art. 23 „Oprócz zakazów, ustanowionych przez specjalne konwencje, zabrania się w szczególności:

- a. używać trucizny lub broni zatrutej;
- b. zabijać albo ranić zdradziecko osoby, należące do ludności lub do wojsk nieprzyjaciela; (...)

B. Obowiązek ochrony ludności cywilnej i obiektów cywilnych w toku prowadzonych działań wojennych

Preambuła Regulaminu (IV KH) „(...) Zanim bardziej wyczerpujący kodeks praw wojennych będzie mógł być ułożony. Wysokie umawiające się Strony uważają za właściwe skonstatować, że w wypadkach, nie objętych przepisami obowiązującymi, przez nie przyjętymi, ludność i wojujący pozostają pod opieką i władzą zasad prawa narodów, wyływających ze zwyczajów ustanowionych między cywilizowanymi narodami, oraz zasad ludzkości i wymagań sumienia publicznego”.

„Zasady te są na tyle ważne, że tworzą nieprzekraczalne zasady prawa zwyczajowego (*they constitute untransgressible principles of international customary law*)”. Stwierdzenie klasyfikujące obie zasady jako refleks norm imperatywnych (*ius cogens*).

- Wyrok MTS w sprawie amerykańskiego personelu dyplomatycznego i konsularnego w Teheranie (1979) stwierdzał:

„(...) że żadne państwo nie ma obowiązku wchodzić w relacje dyplomatyczne z innym państwem, gdy jednak to uczyni nie może nie uznać imperatywnych zobowiązań nakazujących zachowania, które są skodyfikowane w konwencjach wiedeńskich z 1961 i 1963 roku.”

(III) Opinie Komisji Arbitrażowej ds. Jugosławii - Komisja wskazywała, że normami imperatywnymi są:

- „prawa osoby ludzkiej i „prawa narodów i mniejszości” - Opinia 1 (29.11.1991);

- „normy nakładające na państwa obowiązek zabezpieczenia praw mniejszości, który implikuje istnienie prawa każdej osoby do określenia swej przynależności do wspólnoty etnicznej, religijnej lub językowej wg swego wyboru” - Opinia 2 (11.01.1992);

- „(...) stanowiące o zakazie użycia sił w relacjach z innymi państwami, jak i gwarantujące prawa mniejszości etnicznych, religijnych i językowych” - Opinia 10 (4.07.1992);

Zbiór norm prawa międzynarodowego tworzą:

- normy *ius cogens* (0,1 %)

- normy *ius dispositivum* (99,9 %)